

RAPPORT

7/2018

ISSN 2535-3004

ISBN 978-82-7492-406-2

Samisk kultur og samfunn i Nordkapp kommune -møte med nye arealinngrep

Forfattere: Vigdis Nygaard, Eva Josefsen og Siri Ulfsdatter Søreng

Tittel: Samisk kultur og samfunn i Nordkapp kommune – møte med nye arealinngrep

Forfattere: Vigdis Nygaard, Eva Josefsen, Siri Ulfsdatter Søreng

Norut Alta RAPPORT: 7/2018

ISBN: ISBN 978-82-7492-406-2

Prosjektleder: Vigdis Nygaard

Oppsummering: Denne rapporten søker å løfte fram ulike sider av «det samiske» i Nordkapp kommune i møte med nye arealinngrep, gjennom både informanternes beskrivelser og gjennom bruk av statistikk. Vi presenterer data knyttet til identitetsskifte og at samer har blitt færre i området. Vi belyser også dagens situasjon gjennom å ta for oss temaer som på ulike måter viser at det i dag er en samisk tilstedeværelse i regionen. Videre skisseres tiltak for å styrke den samiske identiteten blant innbyggere i kommunen.

I avslutningskapittelet foreslås konkrete oppfølginger som på en aktiv måte vil bidra til å styrke den samiske identiteten ved synliggjøring og begrepsfesting av samisk historie og levemåte i Nordkapp.

Emneord: Samisk, kultur, samfunn, identitet, arealinngrep

Dato: April 2018

Forsidebilde: LNG-tankskip i Magerøysundet. Foto: Vigdis Nygaard

Utgiver: Norut AS, Forskningsparken, Postboks 6434, 9294 Tromsø

Epost: post@norut.no

www.norut.no

Forord

Denne rapporten er en studie av samisk kultur- og samfunnsliv i Nordkapp kommune. Studien søker å se den samiske tilstedeværelsen i Nordkapp både i et fortidig og et nåtidig perspektiv. Videre kobles dette opp mot planlagte arealinngrep i forbindelse med industrielle utbygginger, og hvordan dette kan påvirke framtidig samisk kultur og identitet.

Arbeidet med rapporten startet i 2013 som et oppdrag i forbindelse med den da planlagte utbyggingen av Johan Castberg-feltet med en mulig ilandføring av olje i rør til en landterminal på Veidnes i Nordkapp kommune, og hvilke konsekvenser en slik utbygging vil ha for samisk kultur og samfunn. Etter at arbeidet ble sluttført ble denne utbyggingsløsningen skrinlagt. Rapporten ble derfor ikke lenger aktuell som kunnskapsgrunnlag for utbyggingen. Rapporten bygger på det innsamlede materialet og analysene fra 2013, men er revidert slik at rapporten nå i sin helhet er en kultur- og samfunnsstudie.

Datainnsamlingen og rapportskrivningen i dette prosjektet er gjennomført i perioden februar – juni 2013, og intervjuer i Nordkapp ble gjort i april. Den er altså et øyeblikksbilde av hvordan forholdene i Nordkapp kommune var i 2013, og hvordan informantene stilte seg til et planlagt arealinngrep som var aktuelt på det tidspunktet.

Arbeidet er utført av forskere ved Norut Alta. Vigdis Nygaard har vært prosjektleder, mens Siri Ulfsdatter Sørensen og Eva Josefsen har vært prosjektmedarbeidere. Vi vil takke informanter i Nordkapp som har bidratt i datainnsamlingen.

Alta, april 2018

Forskningsleder
May-Britt Ellingsen

Vigdis Nygaard
Seniorforsker

Innhold

FORORD	5
SAMMENDRAG	1
1 INNLEDNING	3
1.1 AVGRENSING AV OPPDRAGET	3
1.2 METODE OG DATAINNSAMLING	3
1.2.1 <i>Type kilder</i>	4
1.2.2 <i>Forhold ved intervjusituasjonen</i>	4
1.3 FAGLIG TILNÆRMING	5
1.3.1 <i>Hvordan forstå identitet?</i>	5
1.3.2 <i>Begrepet "same" og hvem er same i Nordkapp i dag?</i>	5
2 SITUASJONSBEKRIVELSE	8
2.1 SAMISK BOSETNING I NORDKAPP KOMMUNE	8
2.1.1 <i>Informantenes beskrivelse av Nordkappområdet</i>	8
2.2 SAMISK STATISTIKK OM NORDKAPP OG NABOKOMMUNENE	9
2.2.1 <i>Folketellinger</i>	9
2.2.2 <i>Sametingets valgmannstall</i>	10
2.2.3 <i>Sametingets virkemiddelordninger</i>	11
2.2.4 <i>Sametingets tilskuddsordning for næringsutvikling (STN)</i>	12
2.2.5 <i>Sametingets tilskuddsordning for kulturutvikling</i>	14
2.2.6 <i>Befolknings- og sysselsettingsutviklingen i Nordkapp og nabokommunene</i>	15
2.3 SAMER BLIR FÆRRE – BLIR ALLE NORSK?	17
2.3.1 <i>Fornorskningpolitikk</i>	17
2.3.2 <i>Evakueringen og nedbrenninga høsten 1944</i>	18
2.3.3 <i>Industrialisering og sentralisering av bosetting</i>	18
2.4 OM Å VÆRE SAME I NORDKAPP I DAG	20
2.5 FASTBOENDE OG REINDRIFTA	22
2.6 SAMISK SPRÅK I HJEMMENE OG PÅ SKOLEN	23
2.7 SAMISK POLITISK ORGANISERING I NORDKAPP	26
2.8 SPOR AV SAMISK LIVSVERDEN I DAG	26
2.8.1 <i>Samiske stedsnavn</i>	27
2.8.2 <i>Historiefortelling og sagn</i>	28
2.8.3 <i>Verddet</i>	28
2.8.4 <i>Joik</i>	29
2.8.5 <i>Lesertradisjon</i>	29
2.9 HVORDAN FREMSTÅR DET SAMISKE I DET OFFENTLIGE ROM I DAG?	29
2.9.1 <i>Pågående planprosesser</i>	30
2.9.2 <i>Sametinget med kontor i Honningsvåg</i>	31
2.9.3 <i>Virkeområdet for Sametingets næringsstøtte</i>	31
2.9.4 <i>Drivkrefter for samisk kultur</i>	32
2.10 OPPSUMMERING AV VIKTIGE SAMISKE INTERESSER	32
3 OM MULIGE AREALINNGREP OG SAMISK KULTUR OG SAMFUNN	34
4 FORSLAG TIL OPPFØLGING	36
LITTERATURLISTE	38

Sammendrag

Denne rapporten dokumenterer ulike samiske interesser knyttet til kultur og samfunn, og hvordan disse blir uttrykt i dag. Hovedtrekket er at samiske interesser i Nordkapp er mangfoldige, men svake og delvis lite synlige. Nordkappsamfunnet er preget av mange ulike identiteter (kvæn, same, finnmarking, sjøsame, reindriftssame), og hvor én identitet ikke utelukker en annen. Hva det vil si å være same i nordkappsamfunnet i dag, er samtidig gjenstand for personlige vurderinger både rundt egen identitet og hvilke ønsker og muligheter en har til å kommunisere dette i samfunnet generelt.

Statistikk over registreringer i Sametingets valgmannstall og Sametingets virkemiddelbruk i Nordkapp kommune gir et visst innblikk i hvor skjørt «det samiske» er i kommunen. Vi finner få personer som utøver tradisjonelle sjøsamiske næringer (fiske/jordbruk og høsting av naturen) og har et slikt levesett i Nordkapp i dag. Det samiske verdigrunnet blir derimot trukket fram som betydningsfullt for informanters identitet og selvforståelse, samtidig som datainnsamlingen viste at sentrale kulturelle elementer er i ferd med å forsvinne.

Rapporten anbefaler at det blir satt i gang et arbeid med å styrke den samiske identiteten i kommunen. Dette kan skje gjennom dokumentasjon av blant annet stedsnavn, joiketradisjoner, historiefortellinger og sagn. Utfordringen ligger i at det ikke finnes samiske institusjoner eller foreninger i kommunen som kan gripe fatt i dette arbeidet. Det bør derfor søkes etter samarbeidsløsninger mellom lokale ressursmiljøer og samiske institusjoner utenfor kommunen. Rapporten anbefaler også at Sametingets virkeområde for næringsstøtte utvides til hele kommunen.

1 Innledning

Denne studien har som mål å gi et bilde av hvordan samisk kultur og samfunn kommer til uttrykk i Nordkapp kommune. Denne delen av Finnmark framstår i dag som et norsk samfunn, og denne studien søker å komme bak dette bildet og avdekke historiske og nåtidige spor av hva som er «det samiske».

Vår sentrale utfordring under datainnsamlingen var å finne variabler som kunne bidra til å definere hvordan samiske identiteter kommer til uttrykk i et fornorsket kystsamfunn som Nordkapp framstår som i dag. Vi spurte: hva er det samiske i Nordkapp?

1.1 Avgrensning av oppdraget

I en utredning om samisk kultur og samfunn vil en fort komme opp i en avgrensningsutfordring knyttet til geografi. Vi har i denne utredningen valgt å ha et geografisk hovedfokus på Nordkapp kommune som helhet. Vi har i begrenset grad sett på enkeltbygder. Når vi snakker med våre informanter vil nok noen trekke fram enkeltbygder i sin historiske fortelling om viktige samiske bosetninger, men i omtalen av dagens samiske samfunn forholder de fleste seg til kommunen som et geografisk begrep. Vi har likevel valgt å ha et litt bredere geografisk nedslagsfelt på deler av vårt datagrunnlag. I kapittel 2.2 som omhandler statistiske kilder, har vi også tatt med data fra nabokommunene Måsøy, Kvalsund og Porsanger. Dette har vi gjort fordi dette er områder med mye felles i den sjøsamiske kulturen, og hvor både sjøsamere og flyttsamere over flere hundre år har utøvd sin kultur og næring på tvers av kommunegrenser. Vi finner det også nyttig å se hvordan det samiske grunnlaget i disse fire kommunene manifesterer seg ulikt med hensyn til individbaserte tall og fakta. Alle de fire kommunene er helt eller delvis med i Sametingets virkeområde for tilskudd til næringsutvikling.

1.2 Metode og datainnsamling

I dette kapitlet vil vi redegjøre for den metoden vi har benyttet i arbeidet med utredningen. Vi vil gjennomgå de kildene vi har benyttet, og argumentere for hvorfor vi har valgt nettopp denne typen kilder. Vi ønsker også å si noe om intervjusituasjonen og forhold rundt datainnsamlingen som vi tror kan ha påvirket de dataene vi samlet inn. Til slutt vil vi si noe om denne rapportens oppbygging.

1.2.1 Type kilder

Vårt viktigste datamateriale er gjennomførte intervjuer med informanter i nordkappsamfunnet. For å finne fram til gode informanter som kunne bidra til å belyse de problemstillingene vi var ute etter, var vi i forkant i kontakt med nøkkelpersoner i det samiske miljø i Nordkapp som foreslo informanter de mente kunne bidra med sin kunnskap i vårt arbeid. Disse forslagene ble vårt grunnlag for å sette sammen en informantliste. I tillegg kontaktet vi nøkkelpersoner i kommuneforvaltningen med forespørsel om intervju.

I løpet av to dager i april 2013 ble det gjennomført personlige intervjuer med til sammen 16 informanter. Noen av disse var intervjuer med enkeltpersoner, andre med to eller tre informanter sammen. Når flere ble intervjuet sammen var dette etter informantenes eget ønske pga. felles yrkestilknytting eller familiesituasjon. Tre forskere deltok på datainnsamlingen. På noen intervjuer deltok alle tre, mens på andre delte vi oss opp for å kunne snakke med flere informanter. Det ble utarbeidet en intervjuguide på forhånd.

Noen informanter var ikke til stede i Nordkapp da vi var der, slik at tre personer ble fulgt opp med telefonintervjuer i etterkant. Alle intervjuene ble etter samtykke med informanten tatt opp på bånd og skrevet ut til forskernes interne bruk i etterkant.

Skriftlige kilder vært viktige for oss. Vi har brukt statistikk som på ulike måter gir et oversiktsbilde av sentrale elementer for prosjektet. I tillegg har vi brukt skriftlige kilder knyttet til Nordkapp kommunes historie. Dette er litteratur som forteller om det som har vært, i nær og fjern fortid, samtidig som det gir oss en bedre forståelse av lokalsamfunnet. Vi vil imidlertid understreke at vi gjennom disse kildene kun har fått et glimt utenfra – en nærmere kjennskap til samisk kultur og samfunnsliv i Nordkapp kommune ville ha fordret et lengre feltarbeid i regionen. Vår studie trekker også veksler på tidligere gjennomførte studier av sjøsamiske næringsvirksomhet i kyststrøk i Finnmark, som tematiserer både reindrift, samiske fiskerier, utmarksbruk og jordbruk (Vistnes m.fl. 2008, Eythórsson 2003).

1.2.2 Forhold ved intervjusituasjonen

Identitet og kultur er nært knyttet opp mot hverandre, og er begge vanskelige begreper å gi en definisjon av. Bjerkli (1995:17) utgangspunkt er at folk må identifisere seg med ett sett av kulturelle enheter og ha en felles oppfatning eller opplevelse av hva som ligger i en slik identifikasjon for at de skal kunne snakke om det. I et område hvor fornorskningen var så voldsom og foregikk over så lang tid, kan det derfor være vanskelig å sette ord på hva man legger i begreper som samisk identitet og samiske kulturelle fellesskap. Dette kommer også fram gjennom flere av våre intervjuer. At informanter, som ikke er vant til å snakke om disse tingene, kan oppleve det som utfordrende å bidra med det som de oppfatter som relevant informasjon, kan man derfor forstå. Samtidig kan slike intervjuer gjerne sette i gang prosesser hos informanter i etterkant. Oppfølgingsintervjuer med informantene har imidlertid ikke vært mulig innenfor rammen av dette prosjektet.

1.3 Faglig tilnærming

1.3.1 Hvordan forstå identitet?

Menneskers identitetsutvikling skjer gjennom dialog med andre og i relasjon med andre. Dette betyr at mennesket ikke er født vitende om hvem det er, men det lærer seg sin egen identitet fra det er barn (Robbins 1973, 2009). Det skjer både en selvtilskrivning av identitet (hvilken identitet den enkelte selv mener at man har) og tilskrivning av identitet (hvilken identitet de andre mener at man har), altså at folk har en identitet, folk får en identitet og folk gir en identitet (Bjerkli 1995:18). Omsorgspersoner som foreldre og slektninger har stor betydning da de bevisst og ubevisst lærer barnet aspekter av dets identitet. Det som omsorgspersonene bevisst lærer fra seg kan være familiehistorie og etnisk tilhørighet, språk og oppførsel, mens det som de ubevisst lærer fra seg kan være aspekter ved adferd, tro og forestillinger.

Når man snakker om etnisk identitet, så omhandler dette ofte både etnisk viten (ethnic awareness) og etnisk bevissthet (ethnic consciousness) (McKay & Lewins 1978:415-16, Dieckmann 2007:6). *Etnisk viten*, det vil si å være klar over sin etniske tilhørighet, betyr at en person vet om sine særskilte etniske egenskaper og symbolske elementer, men disse trenger ikke være mer meningsfulle for personen enn andre kulturelle, fysiske, sosiale eller stedlige kjennetegn. *Etnisk bevissthet* handler derimot om at de særskilte etniske kjennetegnene har stor betydning for mennesket. Den samepolitiske mobiliseringen som har funnet sted de siste 30-40 årene har medført en samisk (re)vitalisering hvor folk i større grad har blitt klar over og åpen om sin samiskhet og sin samiske bakgrunn, og de er bevisste på at dette har stor betydning for hvem de er.

Gjennom intervjuene beskriver flere informanter at de selv, deres foreldre eller besteforeldre ble frarøvet det samiske språket, og uttrykker samtidig en opplevelse av tap. Den tyske nedbrenninga på slutten av andre verdenskrig medførte at det er få materielle elementer igjen som kan vitne om en samisk tilhørighet. Når den materielle levemåten i tillegg ikke skiller seg særlig fra den øvrige befolkning, så kan det være en utfordring å klare å definere dette udefinerbare "noe" som handler om identitet, tilhørighet, verdier og normer. Det ligger allikevel der. Gjennom denne utredningen ønsker vi å bringe det fram, synliggjøre og begrepsfeste en historie og en levemåte som har hatt sine samiske trekk.

En tilleggsutfordring for mange er at de ikke kjenner seg igjen i, eller passer ikke inn i, den definisjonen av same som ble etablert gjennom fornorskingsprosessen. Rammene blir for trange og de begrepene om brukes fanger ikke opp de erfaringene man selv har om egen identitet (Kramvig 1999). Gjennom våre intervjuer blir det klart at mange i nordkappsamfunnet definerer "samer" direkte til reindriften. Resultatet er at en sjøsamisk befolkning, eller etterkommere av sjøsamere, ikke passer inn i kategorien "same". En annen utfordring er selve begrepet "same".

1.3.2 Begrepet "same" og hvem er samer i Nordkapp i dag?

I dag er begrepet "samer" innarbeidet og brukes i alle offentlige sammenhenger. I henhold til Niemi (2002) var det gjennom skoleloven av 1936 at begrepet "same" – det begrepet som

samene brukte om seg selv - ble offisielt anerkjent av myndighetene. Før dette var betegnelsene "finn" og "lapp" i bruk, og sjøsamene kaltes for "sjølapper" eller "sjøfinner", slik det blant annet framkommer av historiske kilder (Negri 1982). I intervju blir det bekreftet at begrepene "finn" og "fjellfinn" fortsatt er i muntlig bruk i Nordkapp. Men vi hadde også informanter som omtalte seg selv om "sjøsame", selv om dette begrepet ser ut til å være mindre innarbeidet muntlig. En annen informant tok avstand fra kategoriseringen "sjøsame", og insisterte på å kun være "same".

Begreper er fylt med erfaringer, opplevelser, oppfatninger og bildens kategorisering og begrepsfesting, herunder kategorisering av kollektive identiteter, handler om makt (Niemi 2002). Med bakgrunn i fornorskningstiden ble begrepene "finn" og "lapp" forbundet med diskriminering og rasisme. Dette gjør at mange samer opplever disse begrepene som nedsettende og krenkende. Samtidig hevder informanter at dette begrepet er i bruk i dagligtale og at bruken ikke har noen negativ klang. Spørsmålet er om hvem som skal ha definisjonsmakta på bruken av begreper som kan oppfattes som krenkende, de som blir karakterisert eller de som karakteriserer? Og hvem har definisjonsmakta når samer selv bruker begreper som oppfattes som krenkende av andre samer?

Frøydis Eidheim, som bodde i Honningsvåg i 1989-1990, viser til at selv om "finnan" enten er reindriftssamer eller samiske aktivister, så fantes det også en tredje, mer diffus, kategori. Hun sier at også "(..) folk som ikke snakker samisk, som har norske navn, men som man vet har mer samiske aner enn andre, kan oppleve å bli baktalt som "finn" – indirekte eller direkte." (Eidheim 1993, s 58).

Faglitteraturen understreker at sjøsamene har vært utsatt for ei dobbelt undertrykking som har gått på det etniske – det å være samisk, men også på det økonomiske, det vil si muligheten til å oppnå likeverdige materielle levekår i det norske samfunnet. Disse undertrykkingsmekanismer har delvis forsterket hverandre, og også bidratt til at sjøsamer har møtt utfordringer på det politiske og organisasjonsmessige planet (Nilsen 1997, Eythórsson 2003). Dette har bidratt til at sjøsamer har blitt fastlåst i en mangesidig undertrykkingsposisjon som det har vært svært vanskelig å komme ut av.

Etnisk tilhørighet, det vil si hvem som er samisk, kvænsk eller norsk langs kysten og fjordene formes på dette viset av sosiale og politiske prosesser (Nilsen 1997). Dette betyr at verken den individuelle egendefinisjonen av etnisitet eller kollektive etniske definisjoner kan forstås uavhengig av fornorskningsspolitikk og assimilering (Nilsen 1997:33). Ved å gjøre gode nordmenn av den samiske befolkningen, så ble samiske livsformer gjort mindreverdige (Eidheim 1971, Bjørklund 1985a). For å gjøre livssituasjon og levekår lettere for seg gjorde mange sjøsamer et etnisk skifte av identitet, fra samisk til norsk. Dette har gitt utslag i at egendefinering hos individer og lokal definering av etnisitet på lokalsamfunnsnivå også har endret seg, hvor sjøsamisk identitet i stor grad har blitt usynliggjort. Dette gjelder ikke minst for nordkappsamfunnet. Men dette betyr ikke at det sjøsamiske nødvendigvis har opphørt å eksistere.

Noen intervjuer gir inntrykk av at folk i Nordkapp forvalter en mangfoldig etnisk identitet, som samles i kategorien "finnmarking" – og som materialiseres i det som enkelte informanter henviser til som "kystkulturen". En beskrivelse av det kulturelle mangfoldet er

som følger: «Vår kultur her ved sjøen er en sammensatt kultur. Man kan ikke snakke om samekultur, for den inneholder også norske og kvænske elementer. Dette er ikke en rein samekultur. Vi er samer som bor ved sjøen, vi hører til kystkulturen, men vi er samer»¹. Dette er en beskrivelse av hvordan en i Nordkapps nabokommune oppfatter sin egen samiskhet, men beskrivelsen kunne like gjerne være en av våre samiske informantere beskrivelse av Nordkappsamfunnet.

I flere av intervjuene har vi sett at samiskhet ikke nødvendigvis forbindes med egen identitet. På spørsmål om samisk kultur i kommunen, var det flere informanter som kun snakket om reindriftssamene, de som kommer om våren og drar på høsten. Sjøsamene var en relevant kategori for færre, selv om de – på spørsmål fra oss – også kjente til denne kategorien og også kunne relatere dette til kommunens gamle bosetting. Også i en fortelling om blant annet barndom i Kåfjord som står i Årbok for Nordkapp 1990-91 finner vi at kategoriene norsk-samisk var kjente størrelser. I boka står det en historie om Kristine, som begynte på skole i 1919: "Ved kaffebordet begynte Kristine å snakke om sin barndom i Kåfjord. Vi ble straks interessert og spurte hvordan oppvekstvilkårene var den gang, og om det bodde mange familier i Kåfjord. – Ja, det e fort å svare på, sier hun og ramser opp navn. – Det va bare tre norske og en samefamilie som bodde der, og vi va tre søstre som ble født i Kåfjord. Folk levde stor sett av småbruk og feske, slik folk gjorde på de andre småplassan æ vet om" (Thorsen 1991, side 66). Utover dette aktualiseres ikke etnisitet i artikkelen.

Kategorien "norsk" er i mange kystsamfunn dominant. En gjennomgang av kilder som omtaler Nordkapps historie viser da også at det fleretniske, det kvænske og det samiske i liten grad tematiseres eller gjøres relevant i tekster om lokalhistorie. Hanssen (1990) bokverk "Nordkapp, en fiskerikommune" er imidlertid et unntak.

---

¹ Intervju i Ságat fra 30. oktober 1993 s. 10 med Hermann Kåven fra Brenna Porsanger kommune

2 Situasjonsbeskrivelse

Her vil vi søke å gi ulike bilder av «det samiske» i Nordkapp kommune, gjennom både informanternes beskrivelser og gjennom tallmateriale. Deretter går vi over til å presentere data knyttet til identitetsskifte og at samer har blitt færre. Vi belyser også dagens situasjon gjennom å ta for oss ulike temaer som på ulike måter viser at det i dag er en samisk tilstedeværelse i regionen.

2.1 Samisk bosetning i Nordkapp kommune

Det har vært en blandet etnisk befolkning i Nordkapp kommune i mange hundre år. Området er omtalt i de norske sagaene, hvor det også fortelles at vikingene traff på, og handlet med, samer på sine reiser (se blant annet Hanssen 1990:26:-37). Dette kystområdet har derfor vært et bruksområde for ulike folkegrupper i flere hundre år. På grunn av innvandring gikk samene, i løpet av 1800-tallet, fra å være en tallmessig majoritet til å bli den minste minoritetsgruppen (Niemi 1982). Det hadde funnet sted "en viss etnisk isolering" ved at "samene nå bodde på fastlandet, særlig i Sinkelvik, Repvåg og Porsangvik" (Niemi 1982:48). Fra informantheold har vi fått opplyst at den sjøsamiske befolkningen i tidligere tider i all hovedsak bodde på fastlandssiden og i Magerøysundet.

I Samisk skolehistorie 2 forteller Ingunn Utsi at på fastlandssiden av Nordkapp kommune var nesten alle av samisk slekt (Samisk skolehistorie 2007a). Dette gjaldt steder som Repvågstranda og Kåfjord. Niemi (1982) oppgir at de fleste kvænene innvandret etter 1830/1840, hvor de slo seg i hovedsak ned på Magerøya. I Kjelvik var det i henhold til Niemi så stor andel kvænsk befolkning at stedet etter hvert var å regne som en kvænsk "hovedstad" (Niemi 1982). Med motorisering av fiskeriene skjedde det en arbeidsinnvandring i starten på 1900-tallet til fiskeværerne på Magerøya, også av samer og kvæner, slik det framkommer av Samuli Paulaharjus skildringer av de ulike fiskeværerne på Magerøya på 1920- og 1930-tallet (Paulaharju 1982).

I tillegg har reindrifta sommerbeite i kommunen, det vil si at det også er en sommerbosatt reindrifsbefolkning i kommunen.

2.1.1 Informanternes beskrivelse av Nordkappområdet

Fiskeri og reiseliv trekkes fram som de to viktigste næringene, hvor fiskeri er den eldste. Nordkapp refereres til som den største fiskerikommunen i Finnmark. I våre intervjuer har nordkappsamfunnet blitt beskrevet på ulike måter. Først og fremst fremstilles Nordkapp som et fraflyttingssamfunn hvor det har vært nedgang i industri og sysselsetting, noe som har ført til fraflytting og fallende befolkningstall.

Nordkappsamfunnet beskrives som et inkluderende samfunn, hvor folk lett tar kontakt med fremmedfolk. Folk beskrives som direkte, raus, inkluderende, med en direkte form for humor. Det blir trukket fram at det, med referanse til Honningsvåg, skjer mye morsomt, med filmfestival og sommerfestival, og Perleportens arrangementer.

Kommunen beskrives også som et av landets største reindriftskommuner, og en kommune hvor det samiske er tydelig i sommermånedene. Det snakkes også om Nordkapp som en kommune hvor det har blitt "lettere å være same". Samtidig anerkjennes det at samevitser og viser fra revyscenen har blitt oppfattet som trakassering, at det som kan være morsomt en eller to ganger, oppfattes som mobbing når vitsene kommer hver gang.

2.2 Samisk statistikk om Nordkapp og nabokommunene

I dette delkapittelet vil vi se på tre typer data som kan gi oss ulike innfallsvinkler til å vurdere det samiske innslaget i de fire kommunene Nordkapp, Kvalsund, Måsøy og Porsanger. Vi vil først se på historiske folketellinger hvor etnisitet brukes i registreringene i de aktuelle områdene, så vil vi se på registreringene til Sametingets valgmanntall, samt Sametingets tilskuddsordninger. Helt til slutt vil vi gi en oversikt over befolknings- og sysselsettingsutviklingen i Nordkapp og nabokommunene.

2.2.1 Folketellinger

I folketellingene fra hundre år tilbake i tid har det blitt registrert etnisitet. På Digitalarkivet er det mulig å søke opp disse folketellingene, til og med 1910-tellingen (<http://www.arkivverket.no/digitalarkivet>). Einar Niemi (1982) skriver at i 1930-tellingen var det til sammen 7 ulike etniske blandingskategorier i gamle Kjelvik herred², i tillegg til de "rene" etniske kategoriene. Dette ble til slutt forenklet slik:

Tabell 1 *Etniske kategorier i Kjelvik kommune 1930*

Etnisk gruppe	Antall personer	%
Nordmenn	3459	90 %
Samer	184	4,8 %
Kvæner	168	4,3 %
Samer-kvæn	44	1,1 %

Kilde: Niemi 1982, s 51

Niemi sier videre at "Ut fra tallmaterialet virker det som om de fleste 'norskblandede' er blitt ført under hovedkategorien 'nordmenn' " (side 51). Dette var ikke noe særskilt for gamle Kjelvik kommune. I 1900-tellingene skjedde den en storstilt omkoding av den etniske klassifiseringen for slik å framstille befolkningen som mest mulig norsk (Hansen 2013).

At det kan tas forbehold rundt tallene fra 1930 kan folke- og bolig tellingen fra 1970 tyde på (Aubert 1978). Den siste folke- og bolig tellingen fra 1970 (Aubert 1978) ble gjennomført før endringen av statens samepolitikk, selv om den formelle fornorskningspolitikken var forlatt. Det kan derfor regnes med at samisk etnisitet ble underrapportert i 1970. 117 rapporterer å

² Nordkapp kommune het Kjelvik fram til 1950. Kjelvik sogn var først en del av Kistrand kommune, men fra 1861 ble det egen kommune. De vestlige delene av Magerøya (Gjesvær) var en del av Måsøy kommune fram til 1984.

ha samisk som første talespråk i Nordkapp kommune, men bare 58 personer regner seg selv som same. 40 år etter folketellingen i 1930 har det altså vært en dramatisk nedgang (fra 184 til 58) i antallet innbyggere som regner seg som samiske. 323 personer oppgir likevel at minst én av deres foreldre snakket samisk, så den språklige og kulturelle bakgrunnen ligger der. Tallene kan tolkes som en bekreftelse på at det på 1970-tallet ikke var lett å stå fram med sin samiske identitet. At antallet samer har vært høyere i 1970 enn de rapporterte 58 personene, kan man kanskje også anta ut fra antall registrerte samer i Sametingets valgmanntall (se nedenfor 2.2.2).

Tabell 2 Samisk språk og etnisitet i fire kommuner

Kommune	Samisk første talespråk		Samisk første talespråk til minst én av foreldrene			Samisk første talespråk til minst én av besteforeldrene			Regner seg selv som same			
	Ja	Nei	Ja	Nei	Vet ikke	Ja	Nei	Vet ikke	Ja	Nei	Usikker	Ønsker ikke å svare
Kvalsund 2)	276	1467	566	1134	43	667	924	154	201	1262	185	97
Måsøy 2)	122	2742	346	2372	148	472	1948	445	52	2709	58	47
Nordkapp 1)	117	4437	323	4152	80	421	3807	326	58	4435	50	41
Porsanger 2)	859	2968	1427	2281	118	1538	1970	318	813	2600	276	137

Kilde: Vilhelm Aubert (1978)

1) Alle kretser unntatt Kjelvik

2) Alle kretser

Tabellen viser at folk i Nordkapps nabokommuner i større grad rapporterer om en tilhørighet både språklig og identitetsmessig til det samiske. Porsanger er i en særstilling hvor en av fem hadde samisk som første talespråk, og nesten like mange regnet seg selv som same. Kvalsund har også en høy andel med samisk identitet, mens denne var noe lavere i Måsøy. Folketellingen i 1970 var altså den siste hvor det ble spurt om bruk av samisk språk og identitet, og etter dette må vi forholde oss til andre typer statistikk for å få et bilde av befolkningens samiske tilhørighet.

2.2.2 Sametingets valgmanntall

Å registrere seg i Sametingets valgmanntall, og dermed få stemmerett til sametingsvalget, anses for å være en bevisst handling som uttrykker en samisk tilhørighet og identitet. Alle som melder seg inn i valgmanntallet er pliktig på å:

1) avgi erklæring om at de oppfatter seg selv som same, og

2) enten

a) selv har samisk som hjemmespråk, eller

b) har eller har hatt forelder, besteforelder eller oldeforelder med samisk som hjemmespråk, eller

c) er barn av person som står eller har stått i manntallet kan kreve seg innført i valgmanntallet.

Som tallene i tabellen nedenfor viser, var det i 2013 registrert til sammen 109 personer i valgmanntallet i Nordkapp kommune. Tallet har vært forholdsvis stabilt for de siste valgperiodene. Flere av våre muntlige kilder mente at en del unge folk i Nordkapp hadde meldt seg inn i valgmanntallet de siste årene. Siden økningen ikke vises spesielt i statistikken, kan det være grunn til å tro at en del nye yngre innmeldte erstatter eldre som av naturlige grunner har falt fra. I Måsøy kommune har det vært en nedgang i valgmanntallet fra 2009 til 2013, og ved siste registrering var det kun 73 i valgmanntallet. For Kvalsund og Porsanger har det vært en liten økning fra 2005 til 2009, mens tallet har stabilisert seg i 2013.

Sametinget oppfordrer samer til å melde seg inn i valgmanntallet, og i forkant av sametingsvalget kjøres kampanjer for å øke innmeldingene. De offisielle tallene for registreringen av mantallsførte til sametingsvalget høsten 2013 vil desverre ikke foreligge før 1. juli 2013. Vi vet derfor ikke om tallet har økt i disse fire kommunene siden forrige registrering.

Tabell 3 Sametingets valgmanntall – utviklingen over tid³

Kommune	2005	2009	2013
Nordkapp	88	93	109
Kvalsund	147	159	157
Måsøy	81	81	73
Porsanger	672	727	734

Kilde: www.sametinget.no

I Nordkapp utgjorde de stemmeberettigede til sametingsvalget i 2013 4,7 % av de stemmeberettigede til stortingsvalget. Til sammenligning utgjorde de stemmeberettigede til sametingsvalget 19 % av stemmeberettigede til stortingsvalget i Kvalsund, 8 % i Måsøy og 24 % i Porsanger. Disse tallene gir oss en klar indikasjon på hvor sterkt det samiske står i de ulike kommunene i denne regionen.

2.2.3 Sametingets virkemiddelordninger

I de fire kommunene er det få samiske institusjoner. Tidligere forskning viser at tilstedeværelsen av samiske institusjoner er svært viktig for den samiske identiteten og styrking av samisk språk i lokalsamfunn (Nygaard m.fl. 2012). De institusjonene som finnes i området henter delvis finansiering fra Sametinget gjennom driftstilskudd eller prosjektmidler. I Porsanger finner vi Sjøsamisk kompetansesenter i Billefjord, Samisk språk- og kultursenter i Lakselv og Sjøsamisk tun i Smørfjord. I Kvalsund kommune har vi Kokelv sjøsamiske museum. Slike samiske institusjoner finner vi ikke i Måsøy og Nordkapp kommuner.

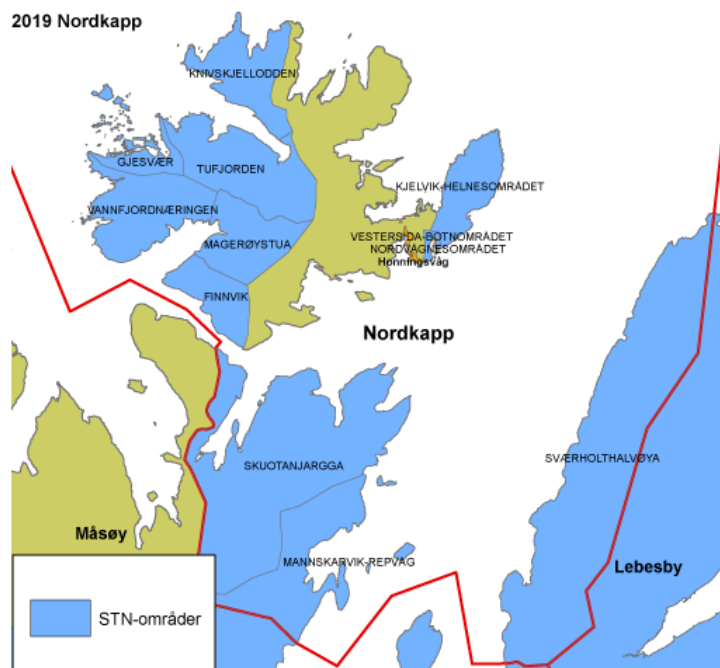
³ Selv om rapporten er et øyeblikksbilde fra 2013, vil vi ta med her at tall for 2017 viser at det er 133 registrerte i valgmanntallet i Nordkapp, 149 i Kvalsund, 76 i Måsøy og 773 i Porsanger.

Sametinget har ulike søknadsbaserte virkemidler. Ved å se på hvordan tildelinger fra disse postene til søkere fra disse kommunene fordeler seg kan en både få et inntrykk av Sametingets engasjement i området, men også hvor stor interesse det er for denne typen virkemidler hos potensielle søkere i området. Her vil vi omtale to av Sametingets søknadsbaserte virkemidler; midler til næringsutvikling og midler til kulturutvikling.

2.2.4 Sametingets tilskuddsordning for næringsutvikling (STN)

Innbyggere i kommuner (eller deler i kommuner) som ligger innenfor Sametingets virkeområde for tilskuddsordning for næringsutvikling (STN-området⁴), kan søke om støtte fra Sametinget. Ordningen hadde et budsjett på 20 millioner i 2012, og de søkerbaserte tilskuddene gis til jordbruk, marine næringer, samisk reiseliv og annen næringsutvikling. Tilskudd kan søkes av alle som er bosatt i de aktuelle geografiske områdene *uavhengig* av samisk tilhørighet og registrering i Sametingets valgmanntall.

Porsanger kommune har vært med i virkeområdet fra starten på midten av 70-tallet, Kvalsund ble med i 1992, mens Nordkapp kommune kom med i virkeområdet i 2005 da 6 nye kommuner ble innlemmet. Deler av Måsøy kom med i virkeområdet alt i 1992, men ble utvidet i 1997. I disse to kommunene er det altså bare deler av kommunen som ligger innenfor virkemiddelordningen. De sentrale delene av Magerøya (med kommunesenteret Honningsvåg og i et belte nordover med Skarsvåg og sørover mot Veidnes) er ikke en del av virkeområdet. På fastlandssida (Kåfjord, Repvåg) er hele kommunens landområde med i virkeområdet. Dette betyr at størstedelen av kommunens befolkning/bedrifter ikke har tilgang til disse midlene.

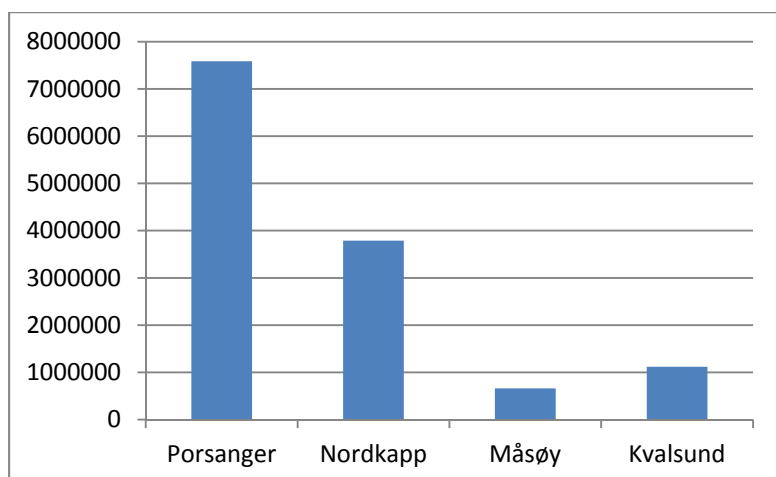

⁴ STN-området består i dag av tilsammen 31 kommuner i Nordland, Troms og Finnmark, hvor enten hele eller deler av kommunen inngår i dette området.

Figur 5. Virkeområdene i Nordkapp kommune 2012, Kilde: SSB

Nordkapp kommune søkte om å innlemme hele kommunen unntatt kommunesenteret Honningsvåg. Da saken ble utredet i Sametinget ble det foreslått en begrensning på de tradisjonelle samiske bygdene på fastlandet og fiskeværene Gjesvær, Skarsvåg og Kamøyvær på Magerøya. Dette var begrunnet ut i fra begrensede økonomiske ressurser i Sametingets virkemiddelordning. Under den politiske behandlingen ble det foreslått å ta med bygdene Nordvågen og Sarnes, og dette ble så det endelige vedtaket. Virkeområdet i Nordkapp kommune omfatter i 2013 derfor: bygdene Nordvågen og Sarnes, stemmekretsene Gjesvær, Skarsvåg, Kamøyvær samt fastlandssiden av kommunen.

Vi har hentet en oversikt over Sametingets søknadsbaserte tildelinger til næringsformål for årene 2008-2011 i de fire kommunene. Den totale størrelsen på tildelingene til søkere i kommunene fremkommer i figur 4, og viser at søkere i Porsanger kommune ligger på topp og et beløp på vel 7,5 millioner i perioden. Søkere i Nordkapp kommune har mottatt nesten 4 millioner til næringsformål fra Sametinget. Tilskudd til kjøp av fiskebåt og støtte til utvikling av reiselivet er de viktigste tilskuddsformålene i kommunen. Dette viser at Sametinget har en ikke ubetydelig rolle for å støtte opp om og utvikle næringslivet i disse to kommunene.

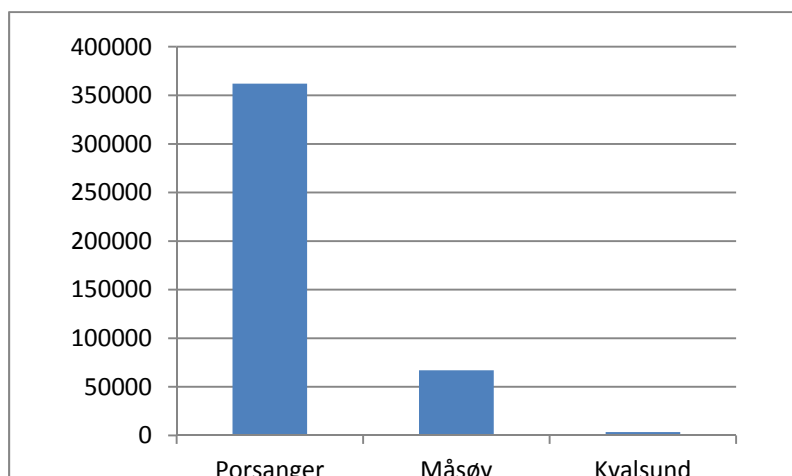
Figur 6 Sametingets søknadsbaserte tildelinger til næringsformål 2008-2011

Kilde: Sametinget

I Måsøy og Kvalsund er Sametingets næringsstøtte mer beskjedne med vel en million i støtte til søkere i Kvalsund, og drøyt 660.000 til søkere i Måsøy.

2.2.5 Sametingets tilskuddsordning for kulturutvikling

Målet med Sametingets søknadsbaserte kulturmidler er å støtte opp om mangfoldet av samiske kulturelle aktiviteter. Disse midlene er ikke geografisk begrenset til virkeområde slik som næringsmidlene. Midler kan søkes av offentlige og private organisasjoner og institusjoner eller enkeltpersoner i samarbeid med slike. Foretak og kommuner kan også søke. Figur 5 under viser at søkere i Porsanger kommune i perioden 2008-2012 har mottatt 362.000 kroner i tilskudd til kulturtiltak fra Sametinget. Søkere i Måsøy har mottatt ca. 67.000, mens en søker i Kvalsund har mottatt en liten sum.

Figur 7 Sametingets søknadsbaserte tildelinger til kulturutvikling 2008-2011

Kilde: Sametinget

Som det framkommer av figur 5 er det ikke noen tildelinger til søkere i Nordkapp kommune i perioden 2008-2012, men vi vet at det er gjort to tildelinger i 2013 til arrangement i forbindelse med Samefolkets dag og Nordkapp filmfestival. Disse tildelingene vises ikke på denne statistikken, men gir et signal om at Sametinget som tilskudsforvalter er relevant også for kulturaktører i Nordkapp kommune. Man kan forvente at årlige tiltak som arrangement under Samefolkets dag og Nordkapp filmfestival trolig vil gjenfinnes på søkerlisten i kommende år også.

Men denne støtteordningen er også en potensiell støtteordning for andre aktører, ettersom støtteordningen omfatter et bredt spekter av kulturaktiviteter og hvor blant annet offentlige og private organisasjoner og institusjoner, og enkeltpersoner i samarbeid med institusjoner og/eller organisasjoner, kan søke (www.sametinget.no).

2.2.6 Befolknings- og sysselsettingsutviklingen i Nordkapp og nabokommunene

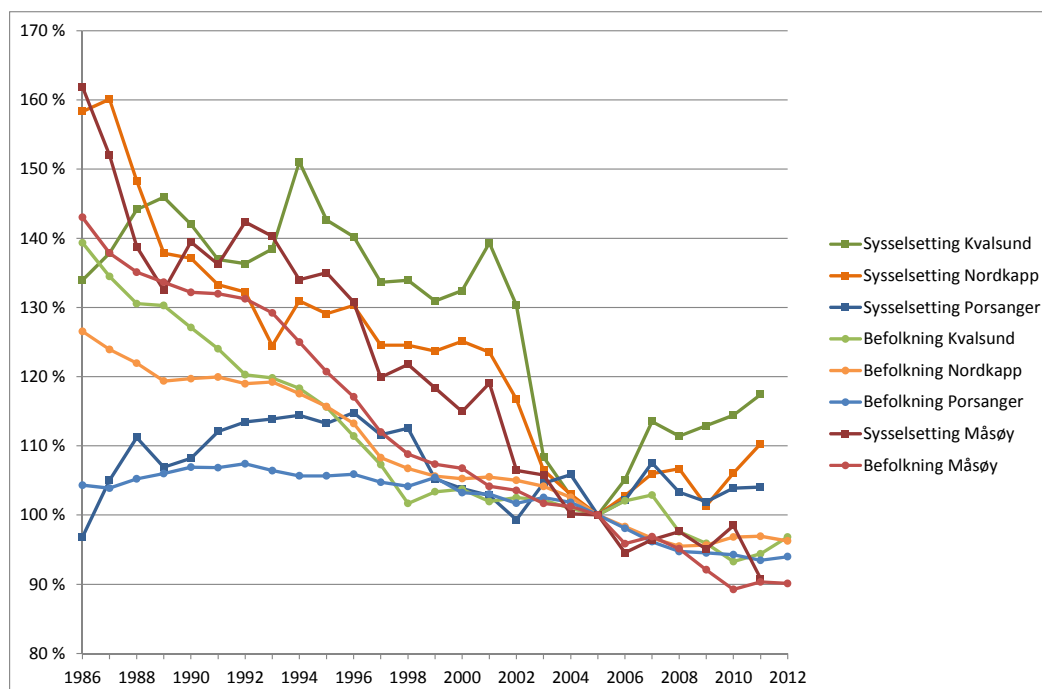
Det er i dag ikke mulig å kunne skille ut den samiske befolkningen i befolknings- og sysselsettingsstatistikken, og vi vil kort redegjøre for den generelle utviklingen på disse områdene for kommunen Nordkapp, Måsøy, Porsanger og Kvalsund. Så langt vi kjenner til foreligger det i dag ingen kunnskap om hvorvidt den samiske befolkningen påvirkes av de samme trender som resten av befolkningen med hensyn til inn- og utflytting og arbeidsdeltakelse.

Hovedtrenden for kystkommunene i Finnmark er en nedgang i befolkningstallet. Nedgangen var mest dramatisk på 1980-tallet og fram til slutten av 1990-tallet, noe mindre i Porsanger enn de andre tre kommunene, men har vært mer jevn i perioden etter. Fra 2008 har utviklingen vært mer positiv, og i noen av kommunene har det enkelte år vært en befolkningsøkning. Nordkapp hadde sin storhetstid på 1960-tallet med over 5300 innbyggere. Etter det har folketallet gått jevnt nedover, og ligger i dag på vel 3200 innbyggere.

Befolkningsutviklingen henger nøye sammen med sysselsettingsutviklingen og endringer som har skjedd i næringslivet. Kystkommunene har særlig blitt rammet av kriser i fiskeriene og fiskeindustrien med to viktige nedgangsperioder på slutten av 1980-tallet og rundt 2002. Disse rammet spesielt Nordkapp og Måsøy hardt da det meste av industrien ble lagt ned. Noen av disse har kommet på fote igjen, men i en mindre skala med færre sysselsatte. Fiskeindustrien er preget av sesongsvingninger med ustabil tilbud om arbeid. Porsanger har et annet næringsgrunnlag hvor blant annet utviklingen i forsvarets sysselsetting har vært utslagsgivende. Lokalsamfunnenes har vært under store omstillinger med begrensede muligheter til å skape alternative sysselsettingsmuligheter.

Figur 8 nedenfor ser befolkningsutviklingen i de fire kommunene i sammenheng med sysselsettingsutviklingen. Vi har valgt 2005 som et null-punkt fordi det rundt denne perioden skjedde et skifte i flere av kommunene. Utviklingen i perioden før og etter null-punktet er markert med %- endringer i forhold til 2005.

Figur 8 Sysselsettings- og befolkningsutvikling i Porsanger, Nordkapp, Måsøy og Kvalsund 1986-2011 (4. kvartal/utgangen av året), 2005=100.

Nordkappsamfunnet og nabokommunene har altså opplevd en dramatisk reduksjon i folketall og sysselsetting over flere tiår, en trend som først har snudd med økt utenlandsk innvandring på 2000-tallet. De lange linjene kan leses både i forhold til konkrete næringers nedgang i sysselsetting, men også i offentlig (primært kommunal) sektor som har måttet nedskalere sin virksomhet som en følge av befolkningsnedgang, mindre statlige overføringer og skattetilgang. De senere års positive utvikling har i sterkere grad kommet som en økning i sysselsettingen framfor en befolkningsøkning, og er en trend som følger av økt arbeidsinnvandring og sysselsetting på korttidskontrakter.

Kystkommunene har særlig mistet den yngre delen av befolkningen ved at ungdom flytter ut og velger å ikke komme tilbake til hjemkommunen etter endt utdanning. En årsak til dette kan være at lokalsamfunnene har en lite variert næringsstruktur, og at unge ikke ser fiskerinæringa som attraktiv for et framtidig yrkesvalg. Det kan derfor være interessant å trekke fram forskning som er gjort på ungdoms yrkespreferanser med hensyn til den nye petroleumsnæringens inntog i Nord. En undersøkelse som blant annet ble gjort blant elever i videregående skole i Honningsvåg, viser at en stor andel av elevene finner petroleumssektoren i Finnmark som et attraktivt framtidig arbeidsmarked (Aure, Abelsen og Nilsen 2012).

Som nevnt innledningsvis i dette kapitlet, så er det ikke mulig å skille ut den samiske delen av befolkningen i Norge, heller ikke i Nordkapp kommune. Det er i dag ingen som har en oversikt over hvem som er samer, det eneste tallmateriale som foreligger er Sametingets valgmanntall som kun sier hvem av samene i Norge som er over 18 år og som ønsker å avgi stemme ved sametingsvalget. Det har også skjedd et omfattende identitetsskifte de siste 100-150 årene, fra samisk til norsk. I neste delkapittel vil vi belyse dette skiftet nærmere.

2.3 Samer blir færre – blir alle norsk?

For å forstå hvorfor det, i løpet av 3-4 generasjoner har skjedd et identitetsskifte fra samisk til norsk, skal vi nedenfor ta for oss tre faktorer som våre informanter tar opp i intervjuene: fornorskingspolitikk, evakueringen og nedbrenningen høsten 1944, og sentraliseringspolitikken fra 1950-tallet.

2.3.1 Fornorskingspolitikk

Statens fornorskingspolitikk tok til etter 1850, og selv om styrken på statens innsats har blitt satt i forbindelse med innvandringen fra Finland (Eriksen og Niemi 1981), så var konsekvensene for den samiske befolkningen like hard som for den kvænske. For samer på kysten var mangel på norskspråklige ferdigheter, krav til framstillingsevne og kunnskap om formell oppbygning av søknader, en skranke når det gjaldt å framstille sine krav og behov. Norske språkkunnskaper var nødvendige for å få tildelt lån og garantier til vedlikehold eller kjøp av båt. Slike forhold gjorde at sjøsamene kom dårligere ut enn nordmenn. Også sjøsamenes kombinasjonstilpasning gjorde at de, på grunn av krav om egenkapital, ble heftet av konkurransen om kjøp av båter (NOU 2008:5, side 191-192). Men fornorskingspolitikken hadde dypere konsekvenser enn kun næringsmessige. Politikken hadde også store sosiokulturelle konsekvenser og skapte både individuelle og kollektive oppfatninger om skam, i tillegg til fornektelse og også grunnleggende følelse av tap og mindreverd når det gjaldt å være same (Minde 2005).

Skolen var i så henseende en sentral arena for denne politikken, hvor etableringen av Finnefondet i 1851 og skoleinstruksen fra 1898, den såkalte «Wexelsen-plakaten», var sentrale verktøy. Finnefondet var et fond hvor lærere kunne søke om å få ekstra lønnsutbetaling for gode fornorskingsresultat. Henry Minde skriver at bevilgninger til dette fondet ble sterkt opptrappet på begynnelsen av 1900-tallet, og "ble mer enn fordoblet fram mot krigsutbruddet i 1914" (Minde 2005, side 15). Ordningen varte til 1920. Minde skriver videre: "[I] perioder på begynnelsen av 1900-tallet var midlene som ble stilt til rådighet for Finnefondets fornorskningstiltak større enn den andelen som samlet i dag går til samiske formål" (2005, side 12).

Også lærere i dagens Nordkapp kommune søkte om lønnstillegg over denne ordningen. I en tilleggsartikkel til Samisk skolehistorie 2 finner vi kopi av en søknad fra 1901 hvor en lærer i Honningsvåg skriver:

"Undertegnede tillater seg herved i ærbødighet at ansøge om at et bidrag af minst kr. 3,00 pr uge må blive tilstået mig at finnefondet som lærer i bl[andet] sprogdistrikt. Det bemerkes at ca. 50 % af de skolesøgende børn er mere eller mindre påvirkede av de fremmede sprog, fornemlig kvensk, og at de som småbørn med forkjærlighed gribe til sit morsmål som meddelelsesmiddel, men det må med glede tilståes, at når de forlader folkeskolen, er det norske sprog deres kjæreste eie" (Samisk skolehistorie 2, 2007c).

Denne fortolkningen av et tvangsmessig språkskifte står i skarp kontrast til de konsekvensene som dokumenteres gjennom forskning, om det som Jens-Ivar Nergård kaller

for raffinerte metoder "for å skape skam og avsky hos de unge mot egne foreldre, egen slekt, eget hjemsted, eget språk og egen kulturarv" (Nergård 2011, side 120, se også Høgmo 2011)

Wexelsenplakaten fra 1898, som var en fornorskningsinstruks og en innskjerping av bestemmelser i en lærerinstruks fra 1880 hvor det ble slått fast at alle samiske og kvænske barn skulle lære å snakke, lese og skrive norsk. Tidligere formuleringer om undervisning i morsmålet, var fjernet. Wexelsenplakaten påla i tillegg lærerne til å påse at samiske og kvænske elever heller ikke snakket sine morsmål i friminuttene. Samisk og kvænsk skulle kun brukes dersom det var strengt nødvendig «som hjelpemiddel til at forklare, hvad der er uforstaaeligt for børnene» (Minde 2005, side 13, se også Olsen 2010). Denne lærerinstruksen ble ikke opphevet før på 1960-tallet. Se for øvrig 3.6, "Samisk språk i hjemmene og på skolen".

I årbøkene for Nordkapp kommune er det også artikler som omhandler lokal skolehistorie, men det er ingen artikler som eksplisitt eller som en del av en større historie, behandler den samiske og kvænske siden av historien.

2.3.2 Evakueringen og nedbrenninga høsten 1944

Da tyskerne brente Finnmark, brente de også folks historie. Og med alt det materielle som forsvant, forsvant også en viktig del av knytningen til egen bakgrunn. For mange sjøsamere, som gjennom en flere tiårig innlæring om at samisk språk, kultur og levemåte var fortidig, primitivt og uønsket, var gjenreisninga derfor en mulighet til å skille seg av med sin samiske fortid. Den sjøsamiske kulturen og levemåten ble nærmest erklært død og den sjøsamiske befolkningen ble erklært assimilert. Klær, mat, hus, idealer og verdier framsto som like.

En tilsynelatende homogen kultur kan imidlertid vise seg å skjule etniske forskjeller, slik Eidheim (1971) viste fra en bygd i Altafjorden. Her var det lokale normer som ordnet de sosiale relasjonene og som etablerte sosiale rangordninger. Om kjennskap til etnisitet i nordkappsamfunnet etablerer sosiale rangordninger i dag, har vi ikke grunnlag for å si, men våre informanter (som både var samer og ikke-samer) ga uttrykk for at de hadde en viss oversikt over hvem som er samer i lokalsamfunnet.

Det tapet av materielle kjennetegn som nedbrenninga resulterte i, har i varierende grad blitt forsøkt kompensert gjennom dokumentasjon, innsamling og formidling. I Nordkapp kommune ble Nordkappmuseet etablert for å dokumentere lokalhistorien. I en artikkel skriver den gang museumsleder Kjersti Skavhaug (1992) om Nordkappmuseet: "Her kan vi aldri bygge opp store samlinger av eldre gjenstander, det sørget tyskerne for under brenningen av Finnmark i 1944" (side 16). Og hun fortsetter videre: "Men det finnes andre måter å fortelle historien på, og dessuten må vi ikke glemme å ta vare på vår nære fortid. Hus og gjenstander fra gjenreisningstida er i ferd med å forsvinne helt". I museets utstilling er det få spor av at nordkappsamfunnets historie består av ulike etniske grupper.

2.3.3 Industrialisering og sentralisering av bosetting

En tredje faktor som har betydning for samisk identitet og tilhørighet, er å flytte. For mange er lokale verdier, lokal kunnskap og stedstilknytning viktige knagger for samisk identitet. I

Nordkapp har flere sjøsamiske bygder og boplasser blitt fraflyttet siden 1950-tallet som et resultat av offentlig fraflyttingstilskudd.

Etter krigen ble Nord-Norge definert av myndighetene som en økonomisk tilbakebyggende region. For perioden 1945-1950 gikk den offentlige politikken for Finnmark ut på at flytting til mer sentrale steder skulle være en frivillig sak. Men utover 1950-tallet ble den offentlige sentraliseringspolitikken kraftigere. I Stortingets finansdebatt i april 1951 brukte statsminister Gerhardsen uttrykket "underutviklet" om landsdelen sammenlignet med "de sydligere deler" av Norge⁵ (Finstad 2005:114). Gjennom Nord-Norgeplanen skulle myndighetene derfor stimulere til industribygging, og en konsentrasjon av befolkningen, blant annet ved å gi statsstøtte til "flytting fra utvær" (Finstad 2005:82). På steder som ble definert som et fraflyttingsted ble det ikke gitt offentlig støtte, eksempelvis til vei, vann og strøm. I hvilken grad et slikt fraflyttingsstempel⁶ forklarer tømninga av bygdene på fastlandssiden og i Magerøysundet, eller om industrialiseringen gjorde at folk frivillig flyttet fra sine hjemsteder, har vi ikke grunnlag for å si. Resultatet er i alle fall at nesten alle bygdene hvor det var en sjøsamisk befolkning tidligere, i dag er fraflyttede.

Selv om det etter krigen foregikk en sentralisering av befolkningen i Nordkapp, hadde Honningsvåg en lav befolkningsvekst de første årene etter krigen. Den relative befolkningsveksten var imidlertid stor andre steder i kommunen. Storbukt som ligger noen kilometer vest for Honningsvåg utviklet seg til å bli Magerøyas store industristed i etterkrigsårene, med både et stort Finotro-anlegg og to sildoljefabrikker. Befolkningstallet i Storbukt hadde vokst allerede før produksjonen kom i gang ved fabrikkene, fra beskjedne 323 innbyggere i 1946 til 517 i 1950 (Richter Hanssen 1990:414; Finstad 2005:82). Gerrard (1985:13 og 66ff) beskriver at mange av arbeiderne ved fiskeindustrien kom fra fjordområdene, hvor flere opprinnelig hadde samisk som morsmål. Finstad (2005:139) hevder at i takt med at fjordbefolkningen ble lønnsarbeidere, har flyttingen ut til fiskeværerne vært en del av marginaliseringen av den sjøsamiske tilpasningen etter 1945 (Finstad 2005: 139).

Oppbyggingen av fiskeindustrien i Nordkapp, i lag med statlig initiert sentraliseringspolitikk, har på dette viset altså bidratt til fraflytting av de sjøsamiske bygdene i Nordkapp kommune. I følge informanter slo folk fra sjøsamiske områder gjerne seg ned i Storbukt og Nordvågen, som er nabobygder til Honningsvåg. Dette betyr at den sjøsamiske befolkningen ikke forsvant fra nordkappsamfunnet selv om de flyttet fra distriktene, men de gikk inn i en annen næringstilpasning som lønnsarbeidere. Dette har trolig ført til at det sjøsamiske språket gikk over fra å være et aktivt språk til å bli et passivt språk ved at norsk ble brukt på arbeidsplassene og trolig ellers i det offentlige rom. Samtidig kan det faktum at flere sjøsamere slo seg ned i Storbukt og Nordvågen ha bidratt til å bevare språket i disse bygdene. Informanter forteller at det fortsatt er folk i kommunen som behersker den sjøsamiske dialekten.

⁵ Sitert i St.meld. nr. 85 (1951) Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge, side 2.

⁶ Vi har ikke skriftlige kilder på om bygder i Nordkapp kommune fikk et slikt fraflyttingsstempel, og eventuelt hvilke. I vårt intervjumateriale framkommer det imidlertid utsagn som tyder på at det også ble gitt fraflytningstilskudd i Nordkapp kommune.

2.4 Om å være same i Nordkapp i dag

Dette kapitlet tar i hovedsak utgangspunkt i våre intervjudata. Gjennom intervjuene blir det klart at det kan være konfliktfylt i enkelte familier hvor noen velger å være åpen om sin samiskhet mens andre i samme familie velger å ikke ta den inn over seg. Statlig fornorskning, nedbrenning og sentralisering kan sammen – og hver for seg – forklare at mange, bevisst eller ubevisst, la lokk over sin egen og sin families samiske tilhørighet. Gjennom slike samfunnsprosesser har nok mye av samisk språk og kultur blitt svekket og usynlig. Men det betyr ikke nødvendigvis at bevissthet omkring egen etnisitet har blitt borte. At yngre mennesker melder seg inn i Sametingets valgmannstall kan tyde på at det er en mulighet for revitalisering i etterslekten. Kan det tenkes at samisk kultur og samfunnsliv i Nordkapp kommune kan styrke seg igjen?

Framtida for sjøsamisk kultur kan enten ses i et marginaliseringsperspektiv eller et mestringsperspektiv (Nilsen 1997). I et marginaliseringsperspektiv vil fornorskningsspolitikk, tapet av alle materielle spor av sjøsamisk levemåte og fraflytting fra de tradisjonelle samiske bygdene, bli tolket som spikrer i den sjøsamiske kulturens kiste. Det er imidlertid mulig å se utviklingen i et mestringsperspektiv. Det vil si at selv om språket bare snakkes av noe få eldre, så kan det læres. Selv om de samiske bygdene er fraflyttet, så kan samisk kultur og samfunnsliv relokaliseres til nye steder. Selv om hus, redskaper og klær er borte, så finnes det fortsatt kulturelle spor i form av fortellinger, sagn, stedsnavn, osv. Kan de jevnlige kulturelle arrangementene i Honningsvåg som formidler samisk kultur, og som har relativt stor oppslutning fra lokalbefolkningen, være et tegn på en slik "mestringsstrategi" og stå i motsetning til det marginaliseringsperspektivet som over lang tid har vært forbundet med sjøsamene?

Intervjuene viser at det er informanter som er klar over sin samiske bakgrunn, sin families samiske historie, men som selv ikke ser på seg selv som samisk/same av den grunn. Det snakkes om at det er flere som vedkjenner sine samiske røtter og yngre folk melder seg inn i manntallet. Informanter forteller at det blir flere som bruker kofte. En informant understreker at det å bli bevisst sin samiskhet handler om en lang indre prosess, og at det å være same er ikke bare noe som folk blir åpen om fordi det oppfattes som "moderne". De som vi har snakket med, og som beskriver seg selv som samer, har enten "alltid vært det", det vil si at de alltid har hatt en samisk identitet, eller det er noe som har blitt sterkere jo eldre de har blitt.

Informanter, både de som er samer og de som ikke er samer, mener det har blitt enklere å være same i dagens Honningsvåg, enn det var tidligere. En informant forteller at hun ikke ønsket å hevde hennes samiske bakgrunn da hun flyttet inn til Honningsvåg for å gå på skole. Noen informanter mener det er utviklingen som har kommet av demonstrasjonene rundt utbyggingen av Alta-Kautokeino vassdraget som har ført til at det ble enklere å være same, at det bidro til å synliggjøre det samiske i samfunnet på en positiv måte. Et annet perspektiv er at det ble verre å være same i Honningsvåg etter aksjonene rundt utbyggingen av Alta-Kautokeino vassdraget. Det førte til at man som same ble møtt med mere negative holdninger enn tidligere. Og begge oppfatningene kan godt leve side ved side. For med myndighetenes nye samepolitikk, ble språklige og kulturelle rettigheter styrket. Men

samtidig blir gjerne samene kollektivt stilt til ansvar for ethvert samepolitisk utspill eller enhver samepolitisk sak som oppfattes som kontroversielt blant ikke-samer.

Når det snakkes om Honningsvågrevyen, som er kjent for sine samesketsjer, beskrives den av flere for å ha blitt bedre. Det vil si at samesketsjene oppleves ikke å være like store overtramp og like latterliggjørende som tidligere. Blant informantene som ikke er samer, er det noen som understreker at også samene syns disse vitsene er morsomme. En annen peker på at vitsene kan være morsomme første gang, og andre gang, men når det på hver revy blir et "samisk" innslag, kan det oppleves som mobbing. En annen informant hevder imidlertid at revyen også kan være hård mot de som er ikke-samer, at den kan "ta" alle som stikker seg fram.

En samisk informant forteller at han opplever at nordkappsamfunnet har blitt mer åpent for det samiske enn tidligere. I sitt sosiale liv opplever han at det er flere som snakker om at de kan melde seg inn i Sametingets valgmanntall, og slik synliggjøre sin samiske familiehistorie.

En samisk informant har gjennom sitt arbeid et stort kontaktnett med folk i Nordkapp. Fra hennes bakgrunn som flyttsamebarn i reindriftsnæringa som barn kjenner hun godt til hvem som har sjøsamisk bakgrunn i kommunen, og hun påminner dem gjerne om det i ulike sammenhenger. Hun opplever at det er ikke alltid som er like glad over denne påminnelsen – og at yngre mennesker blir overrasket når de for eksempel får høre at deres besteforeldre var samer/snakket samisk. Hun tolker det dithen at det fremdeles er folk i nordkappsamfunnet som skjuler sin samiske familiehistorie, og/eller som ikke er klar over sin families samiske historie fordi de aldri har blitt det fortalt.

En eldre informant forteller at han har registrert seg i Sametingets valgmanntall, men han ser ikke på seg selv som same av den grunn. Motivasjonen for å melde seg inn var at mora var samisk, hun var fra en sjøsamisk bygd. Han omtaler samene i Nordkapp som reindriftssamene, og han opplever ikke at det fremdeles er en sjøsamisk befolkning. Kanskje denne historien illustrerer bruddet som har vært mellom generasjonene, hvor det sjøsamiske ble kraftig fornorsket, og forsvant på sett og vis som en kategori i nordkappsamfunnet? Da blir samene gjerne "de andre", det vil si reindriftssamer som kommer fra innlandet. Det er flere informanter som først og fremst tenker på reindriftssamene når de snakker om samer i nordkappsamfunnet, til tross for at de også tilkjenner at de har samiske forfedre.

En informant beskriver bruddet mellom generasjonene som et sår hos folk. Hun understreker at det er viktig å fortelle den lokale historien for å forstå hvordan folk håndterer sin samiskhet i dag. Hun beskriver at folk har blitt så hårdt tråkket på, at det kreves mot og styrke å finne tilbake til sin samiskhet. Hun tror det er flere som har et ønske, eller savn, men som på grunn av fornorskningen mangler knagger å henge sin samiske identitet og kultur på. Folks samiske tilhørighet har blitt så usynliggjort at de i dag ikke vet hvordan de skal begrepsfeste det, eller sette ord på det. Det samiske blir noe som tilhører det veldig private, som mangler knagger for å henge det på i det offentlige rom. Hun mener derfor det er viktig å etablere kulturelle knagger, slik at folk som kollektiv kan finne tilbake til det samiske.

2.5 Fastboende og reindrifta

Reindrifta har sommerbeite i Nordkapp kommune, og er der ca. 6 måneder i året. I dette kapitlet vil vi i hovedsak lene oss på intervjudata, og ikke skriftlige kilder i noen særlig grad. Generelt sett kan man si at reindriftsbefolkningen omtales som en del av dagliglivet på sommeren, samtidig som forskjelligheten også betones. Det er tre dimensjoner som vi mener blir særlig vektlagt i intervjuene: 1) det er stor kontakt mellom fastboende og reindrifta, samtidig som konfliktnivået er lavt, 2) reindrifta har stor makt over arealinngrep, kan stoppe prosesser og krever erstatning, og 3) reindrifta er viktig i turistsammenheng og merkevarebygging av Nordkapp-konseptet.

Våre informanter trekker fram at reindriftnæringa er godt integrert i nordkappsamfunnet med en lang tilstedeværelse på Magerøya. Når reinene er på sommerbeite på Magerøya, blir reindrifta spesielt synlig. Det er også koftekledte kvinner med tilknytning til reindrifta som selger suvenirer på kaia. Et perspektiv som flere informanter viderefremidler på samisk kultur i Nordkapp er at den i dag er representert av reindrifta.

Det er til dels sprikende beskrivelser på forholdet mellom reindriftsamer som har sommerbeite på Magerøya og den fastboende befolkningen. Hovedfortellingen er at reindriftsamene er godt integrert med den øvrige befolkningen. Dette forklares med at dagens reindriftsutøvere har oppholdt seg i Nordkapp hver sommer siden de var barn, hvor flyttsamebarna var i lag med de fastboende, de har for eksempel spilt fotball på samme lag eller forblitt nære venner gjennom livet.

Flere informanter understreket at de ikke har opplevd at det er konflikter av betydning mellom reindriftnæringen og den fastboende befolkningen i Nordkapp. Dette blir gjerne kontrastert mot Hammerfest, hvor konfliktnivået har vært høyt over mange år mellom byens befolkning og reindrifta. Det trekkes fram ulike forklaringer på denne forskjellen. En forklaring er at man har mer plass i Nordkapp, og at det er mindre hagebusker/planter som reinene kan beite på her. En annen er at reindriftsfolket bor *i* bygdene, og ikke *utenfor*. Dermed blir det også mer naturlig kontakt.

En annen beskrivelse er at det kunne være beitekonflikter da det ble drevet jordbruk på Magerøya⁷. En informant forteller at da han var barn (på 1950 og 1960-tallet) hadde hans slektning som drev med jordbruk (i en fjord) en hund som hjalp til å holde reinene borte fra husene. I dag går reinen tettere inntil bebyggelsen enn tidligere, men ettersom jordene ikke lengre holdes i hevd, beskrives ikke dette som en konflikt. To ulike steder i kommunen beskriver informantene at økningen i reinflokken har ført til at de nære muldebærmyrene har gått tapt ved at reinen har trampet ned muldeblomstene / beiter dem ned. Dette har ført til at man har måttet finne seg nye områder for å sanke muldebær.

Men vi blir også fortalt om episoder som ligger tilbake i tid, som illustrerer at det ikke bare har vært enkelt for reindriftsamebarn å bli kjent med de fastboende. En informant hadde flere eksempler på hvordan dette kom til uttrykk, i form av mobbing, og en generell negativ

---

⁷ De siste brukene ble nedlagt på 70-tallet, og beiteområder som ble brukt til husdyr er tilbakeført til reindrifta.

undertone i lokalsamfunnet. En konsekvens var at informantens barn hadde nektet å lære samisk.

En annen informant viste også til motsetninger mellom den lokale befolkningen og samene. Men denne motsetningen ble forklart i at samene hadde fått altfor store rettigheter og bestemme altfor mye. Kompensasjon for tapt beite, og at det var altfor mye rein på Magerøya, ble tatt fram som forklaringer, Alle liker ikke det, ble det sagt.

Denne informanten trakk også fram at det ikke er vanlig å definere samer som sjøsamere i Nordkapp. Det er flere familier på Magerøya som er sjøsamere, men at dette snakker man ikke så mye om. Informanten mente at det sjøsamiske kommer i "skvis" på grunn av reindrifta. Dette perspektivet, at konflikten mellom reindrifta og fastboende innebærer at sjøsamene kanskje ikke ønsker å framstå som samer, var ikke et perspektiv som de øvrige informantene trakk fram.

Reindrifta er en sentral del av reiselivsopplevelsen Nordkapp, både ved at den inngår som et element i merkevarebyggingen til Nordkapp som reiselivsprodukt, og ved at reindrifta selv er en del av reiselivsnæringa. Turistsesongen med besøk på Nordkapp-platået faller sammen med reindriftas tilstedeværelse på Magerøya, og rein kan observeres langs veien. Guidene som jobber med hurtigrute- og cruiseturistene forteller om den samiske tilstedeværelsen på Magerøya, både den flyttsamiske og sjøsamiske. En viktig attraksjon for turistene som kjører til Nordkapp-platået er et stopp på sameleiren på Skipsfjordhøgda hvor en reindriftsfamilie selger egenproduserte suvenirer/duodji. På hurtigrutekaia har samiske familier boder hvor de selger sine produkter til turistene. I tillegg til salg av duodji til turister, er det også egne reiselivsbaserte bedrifter drevet av reindriftsutøvere og deres familie. En informant fra reiselivsbransjen trekker fram at reindrifta på Magerøya har vært aktive i turistbransjen i mer enn hundre år med guiding og salg av duodji fra Hornvika der adelen og kongelige steg i land for å nå Nordkapp-platået.

2.6 Samisk språk i hjemmene og på skolen

Konsekvensen av fornavnsforandringen av samer gjennom skolen, med tap av språk og kultur, har blitt dokumentert i mange skriftlige kilder (se blant annet Samisk skolehistorie bind 1-6). Også samer i Nordkapp kommune kjente politikken på kroppen. I Samisk skolehistorie 2 finnes to artikler basert på intervjuer med Ivar Utsi (1913-1982) (Samisk skolehistorie 2 2007b) og hans datter, billedkunstner Ingunn Utsi (født i 1948) (Samisk skolehistorie 2 2007a). Ivar Utsi var av flyttsameslekt fra Karasjok, men vokste opp hos en sjøsamisk familie i Repvåg. Han var fisker, snekker, samepolitiker og lokalpolitiker, blant annet satt han en tid i skolestyret i Nordkapp.

I artikkelen forteller Ingunn Utsi om sin barndom og skolegang i Repvåg på 50-tallet. Hun vokste opp på Repvågstranda, 5 kilometer fra skolen i Repvåg, men bodde likevel på internat (den gang verdens nordligste). Ingunn Utsi forteller at på fastlandsdelen av Nordkapp kommune var nesten alle av samisk slekt. På Repvågstranda bodde det bare samer, og bygda ble kalt «Finneby». Det var også samiske barn fra Gullgammen og Kåfjord på skolen. I første klasse var alle samisktalende, og Ingunn forteller om hvor sjokkert hun ble over at ingen av

de voksne på skolen forstod språket deres. En eldre bror bistod med tolking, men all undervisning foregikk på norsk. I 1957 ble skolen i Repvåg lagt ned, og ungene overført til et nytt, stort internat på Sarnes – Solvang internatskole. Ingunn Utsi sier i artikkelen at på skolen lærte de å se opp til det som var langt borte, og skjemmes fordi de ikke var slik de skulle være.

Skolen ønsket også at foreldrene skulle snakke norsk med barna, noe som også Ingunns far, Ivar Utsi forteller om i en artikkel i Samisk skolehistorie 2 (2007b). Her forteller han at læreren hadde sagt: "Du får ikke lov å snakke samisk med ungan! Dem blir så ørske dum at dem forstår ikke nåkka når dem kommer på skolen!". I artikkelen sier Utsi også dette om konsekvensene av et slikt press:

"Det e forståelig at sånt press som det-here, det røyne på foreldran. Så begynte dem å snakke te barnan det gebrokne norske som dem sjøl kunne, så barna fikk ikke lære samisk heller. Mange av de unge beskylte foreldran at dem har tapt et språk, dem har ikke fått lære samisk. De e ikke foreldran sin skyld, det er storsamfunnet sin skyld, det er fornorskningspolitikken sin skyld".

Flere av våre informanter har liknende opplevelser med skolegang på Sarnes internatskole hvor det samiske språket ble fortrent av det norske. Vi har også hørt om flyttsamebarn som gikk på internatskole hele vinteren i Karasjok, men fikk all undervisning på norsk. Selv ikke disse lærte seg å skrive og lese på samisk. Flyttsamebarn har så vidt vi har kunnet fått bragt på det rene aldri gått i nordkappskolen i sommerhalvåret slik det er tradisjon for i enkelte andre kommuner, for eksempel Kåfjord i Troms.

I Samisk skolehistorie forteller Ivar Utsi at den lokale sameforeningen på 1970-tallet fremmet krav om samiskundervisning i skolen og undervisning i samiske emner. I en henvendelse fra Nordkap'pa Sámiid Sær'vi til skolestyret i 1975, ville de vite hva som blir gitt av undervisning om samene og samisk kultur i grunnskolen, og anmodet skolemyndighetene om å foreta en undersøkning som viser om det er behov for undervisning i samisk i grunnskolen. Utsi fikk aldri noe svar fra skolestyret, men brevet er bevart i skoledirektørens arkiv (Samiske skolehistorie 2, 2007d).

Vi har som Ivar Utsi på 1970-tallet hatt utfordringer med å få en oversikt over hva som er gitt av undervisning i samisk språk og samiske emner i skolene i Nordkapp kommune. Samiske barn har ifølge Opplæringsloven en individuell rett på opplæring i samisk i barnehage og skole uavhengig av bostedskommune. Dette er en rett det ser ut til at få har benyttet seg av i Nordkapp kommune, eller har fått mulighet til å benytte seg av. Noen informanter kan huske enkeltelever som har hatt samisk språkopplæring i perioder, men det har trolig ikke vært et permanent tilbud. For fire år siden fikk en elev samiskopplæring som fjernundervisning fra en kommune i Indre Finnmark. Eleven og foreldrene var ikke fornøyd med den tekniske siden ved undervisningen med lyd/bilde, og heller ikke det faglige innholdet. Eleven sluttet med samisk etter ett år.

I intervju med en informant i kommunen opplyses det om at det på foreldremøter orienteres muntlig om retten til opplæring på samisk, men det er ikke utformet skriftlig informasjon om

dette fra skolens/kommunens side. Informanten sier at det ikke oppfattes som en relevant problemstilling å informere ytterligere om dette. Dette innebærer at foreldres mulighet til å fatte informerte beslutninger, både om hvilke rettigheter barn har til samisk språkopplæring og hvordan slik opplæring organiseres, er svak. Samiskopplæring er ikke et tema som foreldre bringer opp på foreldremøter. Det blir derfor opp til den enkelte forelder å kreve en slik rett for sine barn. Erfaring fra andre kommuner utenfor det samiske språkforvaltningsområdet⁸ viser at kommunene ikke selv kartlegger ønsker om samiskopplæring, det er oftest sameforeninger som er drivkraft for å kreve et samisktilbud i skole og barnehage. Nordkapp mangler i dag en slik forening. Vi kjenner heller ikke til at det i nyere tid har vært arrangert samisk språkkurs for voksne i Nordkapp. Slike kurs arrangeres av samiske språksentra i flere samiske kystsamfunn, og kan bidra til at voksne med en samisk bakgrunn kan lære seg samisk og se nytten av egne barns behov for samiskopplæring.

Vi har også vært interessert i å vite hva elevene i skolen lærer om det samiske i undervisningen. Opplæringslova § 6-4 gir pålegg om «opplæring om den samiske folkegruppa og om språket, kulturen og samfunnslivet til denne folkegruppa i tilknytning til dei ulike fagområda». En informant i kommuneforvaltningen mener at elevene i skolen er godt opplyst om det samiske, og at de gjennom prosjektarbeid tilegner seg kunnskap. Det er også vanlig å besøke sameleiren på Skipsfjordhøgda i forbindelse med turer i skolens regi. Det vises blant annet til at flere klassetrinn deltok på joikeseminaret i forbindelse med samefolkets dag på Perleporten. Det er dog opp til hver enkelt lærer å avgjøre hvordan og hvor mye tid som skal avsettes til slikt arbeid. Vi ble for eksempel fortalt at skolen valgte å legge et foreldremøte på kvelden på Samisk nasjonaldag. Skolen endret ikke på tidspunktet, på tross av at de ble gjort oppmerksom på at det kolliderte med feiringen av dagen på et kveldsarrangement i Honningsvåg.

---

⁸ Ti kommuner i Norge er med i det samiske språkforvaltningsområdet og dette innebærer at samisk språk er likestilt med norsk.

2.7 Samisk politisk organisering i Nordkapp

Det har ikke vært mulig å finne skriftlige kilder om samer i lokalpolitikken i Nordkapp. Det vi derimot vet fra andre steder er at samer og kvæner har hatt dårligere forutsetninger for å delta i politisk arbeid på grunn av språkbarrieren. Bjørklund (1985b) skriver i bygdeboka fra Kvænangen: "...for hvem hadde lyst til å ta ordet i en offentlig forsamling når man ikke engang er sikker på at man behersker språket?" (side 184). Og i Kvænangen utgjorde samene en stor andel av befolkningen i mellomkrigstiden.

Dette betyr ikke at det ikke har vært samepolitisk aktive samer i Nordkapp kommune. Som teksten ovenfor viser, så var det en sameforening i Nordkapp på 1970-tallet. Denne foreningen, Nordkap'pa Sámiid Sær'vi, var tilsluttet Norske samers riksforbund (stiftet i 1968). Nordkap'pa Sámiid Sær'vi ble lagt ned på slutten av 1970-tallet, midt i Altasakstiden, i forbindelse med en intern strid i NSR.

I 2004 ble Davvinjárgga Sámiid Searvi (Nordkapp sameforening) stiftet. En informant forteller at da foreningen skulle stiftes, så sto man overfor valget mellom å være fristilt samiske hovedorganisasjoner, eller slutte seg til NSR. Man valgte det siste. Så langt vi har brakt på det rene, er det i dag ingen aktivitet i foreningen. Foreningen tok initiativ til innsamling av stedsnavn i 2004 (se 2.1.8) og hadde også planer om språkkurs for norsktalende samme år (www.nsr.no). I 2008 ble Nordkapp og Porsanger Samefolkets parti tatt opp som lokallag i Samefolkets parti. Vi kjenner ikke til at det er aktivitet i dette lokallaget.

I kommuner hvor samiske tiltak har fått et løft, har det vært sameforeninger og lokale ildsjeler som har vært drivkreftene. Når samer i Nordkapp kommune ikke har organisert seg i foreninger med hovedmål å jobbe for samiske saker, mangler det derfor en viktig stolpe for et lokalt samisk løft hvor samiske ressurspersoner kan jobbe sammen. En av informantene trakk fram sameforeningens tilknytning til NSR som en barriere for å delta, ettersom NSR ikke bare er en samisk kulturorganisasjon men også et politisk parti.

Alternativet er da det ordinære frivillige foreningslivet og det norske partiapparatet. Norske partier har som formål å jobbe politisk, ikke kulturelt. Og foreninger for øvrig vil ikke ha et samisk hovedfokus, hvor samiske språk- og kulturtiltak kan prioriteres.

2.8 Spor av samisk livsverden i dag

Dette delkapitlet har vi valgt å kalle "spor av samisk livsverden" fordi vi kun har skrapet i overflaten på den samiske livsverden i Nordkapp kommune. Vårt arbeid er, som tidligere nevnt, basert på et kort og intensivt feltarbeid, og det er åpenbart flere spor enn hva vi har rukket å dokumentere. Nedenfor tar vi for oss et lite knippe av temaer som kan knyttes til en samisk livsverden.

2.8.1 Samiske stedsnavn

I likhet med Finnmark for øvrig er det mange samiske stedsnavn i Nordkapp kommune, både på fastlandssiden og på Magerøya. Davvisiida Sámiid Searvi (Nordkapp sameforening) har gjort et arbeid med å samle inn og dokumentere noen av disse. Man kan også finne en stedsnavnsliste fra Nordkapp på Wikipedia.no på 104 stedsnavn under tittelen "Samiske geografiske navn (Nordkapp)" (www.wikipedia.no)

Da Davvisiida Sámiid Searvi ble startet opp i 2004, var stedsnavnsregistrering et av de første prosjektene som ble igangsatt. Dette resulterte i en rapport med oversikt over registrerte samiske stedsnavn i Nordkapp kommune. Hva som siden har skjedd med disse stedsnavnene, om de er registrert hos kommunen og eventuelt videreformidlet til Statens kartverk, kjenner vi ikke til. Den delrapporten som vi har fått oversendt, inneholder 140 stedsnavn. Dette er et arbeid som bør videreføres og som sannsynligvis kan bringe flere samiske stedsnavn fram i lyset gjennom innsamling. Et slikt arbeid haster imidlertid, da det blir færre og færre samiskspråklige igjen i kommunen.

Samiske stedsnavn er viktig dokumentasjon om samisk tilstedeværelse. Stedsnavn og kunnskap om dem overføres fra generasjon til generasjon og forteller om bruk av natur og ressurser, om naturformasjoner, hendelser eller trosforestillinger. Stedsnavn handler om historie og vitner om at folk har bodd og brukt områdene, stedsnavn er viktige kulturminner. Det er også sentralt å dokumentere stedsnavn og få de registrert på kart, slik at de ikke blir byttet ut med nye og relativt intetsigende navn. En av våre informanter snakket om betydningen av stedsnavn:

Jeg pleier å arrestere de Honningsvågingene som har hytte her. De prøver seg jo på at: "Ja, vi har nå vært og gått på ski opp til appelsinberget". "Unnskyld", sier jeg, "hva for berg er det?". – "Ja, du vet nå, der oppe". "Nei", sier jeg, "vi har aldri hatt noe som heter appelsinberget her. Vi har et gammelt samisk offersted, det heter Náránaščohkka." Og noen blir veldig interessert, og noen blir litt sånn her, "huffda, nå kommer hun med dette samiske igjen". "Neida", sier jeg, "det her er historie. Dere kommer til å ha hytte her, ungene deres kommer til å fortsette å være her. Like greit å lære det nå. Det heter Náránaščohkka. Det er en samisk hellig plass." "Åja. Hva var det du sa det heter?" – "Náranaš", sier jeg, "Hvis dere ikke husker det navnet så kan dere tenke på et landskap som har fått en kveis, det er Náranaš, det er en forhøyning." Ja, da blir det interessant. "Ja, har alle plasser samiske navn?" – "Ja, stort sett så har de samiske navn".

Historien illustrerer at folk har behov for å ha navn på steder, for å kunne snakke om dem. Historien viser også at samiske stedsnavn er ukjent for de aller fleste, og dersom samiske stedsnavn ikke er på kart, så blir de byttet ut med norske navn. Å få registrert stedsnavn og gjort de tilgjengelig på kart – ikke bare navn på fjell og vann, men også på knauser, bakker, bekker, vannkilder, og andre naturformasjoner i nærområdene – gjør at navnene blir brukt. Med gamle stedsnavn i bruk kan landskapet beholde et meningsinnhold, det forteller om bruk og bosetting.

En annen av våre informanter fortalte at stedsnavnene i Nordkapp ikke bare gikk til fjæra, men også ut i sjøen. Informanten forteller om en ikke-samiskspråklig som måtte lære seg flere samiske ord da han begynte å fiske, fordi fiskeplassene hadde samiske navn. På nettstedet www.meron.no er det en kartdatabase hvor det er lagt inn samiske navn på fiskegrunner i Porsangerfjorden. At fiskeplasser og fiskegrunner har samiske navn, er også dokumentert fra andre fjorder. For eksempel har Bjørklund (1999, side 18) et kart fra Kvænangen hvor samisk navn på fiskeplasser framkommer.

Samiske stedsnavn er noe som også Sametinget er opptatt av. I Sametingets innspill til Nordkapp kommunes planstrategi, uttaler Sametinget: "Det forventes at kommunen innlemmer samiske stedsnavn som en naturlig del av planverket".

2.8.2 Historiefortelling og sagn

For samer har historiefortelling vært en viktig metode for å formidle hva som er viktig, hvor kunnskap og evner modner i individet heller enn å være lært fra utsiden og inn, og har også inngått som del av samisk barneoppdragelse (Andersson 1978:22, Balto 1997, Morken 1997:26). Informanter forteller at det har vært en utbredt samisk historiefortellertradisjon i Nordkapp kommune. Det er imidlertid ikke sikkert at fortellingens plass i eksempelvis oppdragelse blir gjenkjent som opprinnelig samisk.

Historier, historiefortelling og sagn om natur og landskap i Nordkapp er kulturminner som bør samles inn og tas vare på for etterslekta. Det er ikke alltid at slike historier kan defineres som samisk, kvænsk eller norsk, de har blitt oversatt, fortalt og gjenfortalt for mange ganger til alltid å kjenne til opprinnelsen. Men slike kulturminner er uansett en viktig kulturskatt som kan knyttes an til både levemåte og verdier i lokalsamfunnet.

2.8.3 Verddet

Fra gammelt av har det vært tette samarbeidsforhold, eller vennskapsforhold mellom reindrifta og fastboende, også på kysten og i fjordene, også i Nordkapp. Dette samarbeids- og vennskapsforholdet kalles for "verddevuohta" eller verddeforhold. Når man snakker om enkeltpersoner man har et slikt forhold til, så omtaler man disse som "verddet". Dette verddesystemet var nok sterkere i tidligere tider, og særlig før sjøsamene mistet retten til å ha sytingsrein i 1978 (jf. reindriftsloven). Men fortsatt finner slike forhold intakt, eller slik en informant uttrykte det: "kodene er der". Det hevdes at det er en gjenkjenning i måten å tenke på, et fellesskap. Både slik flere av våre informanter snakker om fortid og nåtid, og også slik også en av våre informanter uttrykte eksplisitt, så har det ikke vært et kulturelt brudd. Selv om det ytre, de visuelle kulturelle kjennetegnene er borte, så det er fortsatt trekk av den samiske leve- og tenkemåte i nordkappsamfunnet. Og dette er noe man fortsatt kan bygge på, påpeker denne informanten.

Verdekulturen forteller om et vennskapsforhold, men også om et gjensidig avhengighetsforhold. De fastboende skaffet fisk, annen mat, og også utstyr, og fikk tilbake reinkjøtt og skinn. Denne gjensidigheten etablerte gode relasjoner, noe også noen av våre informanter var inne på. En fastboende familie forteller at de har hatt et godt forhold med reindriftssamene. Det fortelles om at de møtte reindriftsfolket på fjellet om somrene, og da

behøvde de ikke å bære med seg mat for det var nok mat på fjellet. De fisket med garn i fjellvann som var rike på fisk, og de fikk kjøtt av reindriftsamene. Samtidig fortelles det også om en endring etter at den nye generasjonen har tatt over reindrifta, for selv om reindrifta har blitt motorisert, tar de seg ikke tid til å vedlikeholde kontakten.

En av informantene, forteller om verddeforhold med de fastboende fra tiden som flyttsamebarn. Informanten forteller at da de kom utover på somrene kunne det være knapt med mat, men da sa faren at det ble bedre når de kom fram til [navngitt familie], for da fikk de fisk. De fastboende fikk reinkjøtt. Det ble også fortalt om fastboende som hadde eget reinmerke. Også sjøsamiske informanter forteller om tidligere verdssystem med reindriftssamene.

2.8.4 Joik

Informantene fortalte også at de selv hadde lært flere personjoiker, det vil si joiker som tilhørte fastboende i Nordkapp. En av disse to informantene fortalte også at når de flyttet på våren, så brukte mora å joike familiene på kysten etter hvert som de skulle treffe dem. De er imidlertid ikke kjent med om disse joikene er tatt opp, registrert eller bevart noen steder, men to av våre informanter opplyser at de kan flere slike joiker.

2.8.5 Lesertradisjon

Gjennom intervjuene blir vi gjort oppmerksomme om at lesertradisjonen fremdeles synes å være kjent i nordkappsamfunnet. "Lesing" eller "Læsing" er noe som tradisjonelt har vært forbundet med samisk og kvænsk kultur, og den læstadianske menigheten. Begrepet er knyttet til troen på at religiøse tekster har positiv virkning på ulike sykdommer og at dette kan stoppe blod og betennelser (Henriksen 2010).

2.9 Hvordan fremstår det samiske i det offentlige rom i dag?

Kommunens hjemmeside og hvordan kommunen presenteres der, kan være en god inngangsport til å forstå den offisielle fremstillingen av det samiske i Nordkapp kommune. Hjemmesiden inneholder ingenting om den sjøsamiske kulturen og bosetningen i kommunen, og kanskje mer overraskende, heller ikke noe om flyttsamenes tilstedeværelse gjennom halve året. Vi finner en liten setning om at det finnes et samisk opplevelsessenter, men ikke hvor dette befinner seg. Hjemmesiden bærer preg av ikke å være oppdatert på en stund, og dette arbeidet har ikke vært prioritert grunnet dårlig kommuneøkonomi. For turistinformasjon ledes leseren av hjemmesiden over til Visit Nordkapp – Nordkapp reiselivs hjemmeside. Det samiske er heller ikke her synlig på hjemmesiden (slik den så ut i mai 2013) selv om vi via andre kilder vet at det samiske er en viktig del av Nordkapp som reiselivsprodukt.

For den som kommer tilreisende til Nordkapp kommune vil det først og fremst være det reindriftssamiske som er synlig i sommerhalvåret. Rein kan sees langs veien, flyttsamer i kofte vil selge suvenirer på kaia når hurtigruta kommer, og på turen opp til Nordkapp-platået

vil turistene passere sameleiren på Skipsfjordhøgda. I Kamøyvær har Árran hotell som drives av en samisk familie i sommerhalvåret, bygget opp et lite lokalt museum som viser de samiske tradisjonene i området.

Nordkappmuseet presenterer og dokumenterer kystkultur og fiskerier i Finnmark fylke, samtidig som det er et lokalmuseum for Nordkapp kommune. Den samiske kulturhistorien er lite synlig i den permanente utstillingen og eksponeres ikke eksplisitt. Den er likevel der som noe som ligger under, men krever kunnskap for å forstå sammenhenger. Et eksempel som kan trekkes fram er kommagene (fottøy sydd av reinskinn) som står under ovnen. Selv om det er lite om det samiske i den permanente utstillingen, har museet imidlertid hatt flere kortvarige utstillinger med samiske tema, og noen av disse har vært knyttet opp mot feiringen av samisk nasjonaldag som har funnet sted på museet i perioden 2006-2012.

2.9.1 Pågående planprosesser

Planverket i Nordkapp kommune bærer preg av å være gammelt og lite oppdatert. Arealplanen er over ti år gammel og betegnes som utdatert. Kommunen har for eksempel ikke tidligere utarbeidet kommuneplanens samfunnsdel. Det er derfor lite å lete i for den som er interessert i om samiske hensyn og interesser er innarbeidet i tidligere planverk.

Kommunen var i 2013 inne i en hektisk periode med to store parallelle planprosesser; utarbeidelse av ny kommuneplan og planprosessen knyttet til den da planlagte utbyggingen på Veidnes. Dette er tunge oppgaver som ville krevet mye ressurser. Kommunen hadde i 2013 kun én planleggerstilling, og ville ha store utfordringer med kapasiteten for å løse disse oppgavene. Kommunen ønsket derfor å styrke staben. Informanten trekker fram at Hammerfest kommune var i en liknende situasjon da Snøhvitutbyggingen skulle planlegges, og Statoil gikk inn og finansierte planleggerstillinger. I følgeforskningsrapporten om Snøhvit er dette dokumentert. I perioden 2004-2006 finansierte Statoil fire stillinger for å styrke kapasiteten innenfor teknisk, plan og næringsutvikling (Eikeland 2009).

I forbindelse med arbeid med ny kommuneplan er to viktige styringsdokumenter utferdiget og vedtatt; Planstrategien ble vedtatt av kommunestyret i oktober 2012 (Nordkapp kommune 2012), og er et nytt verktøy for kommunene hjemlet i den nye Plan- og bygningsloven (PBL) av 2009. Formålet er å klargjøre og prioritere hvilke planoppgaver kommunen bør starte opp eller videreføres for å legge til rette for en ønsket utvikling i kommunen. Planprogrammet ble vedtatt i februar 2013, og gjelder for kommuneplanens samfunnsdel (Nordkapp kommune 2013). Samfunnsdelen vil utarbeides før rullering av arealdelen og utarbeidelse av kommunedelplaner og reguleringsplaner.

Vi har i intervjuer med representanter for kommuneforvaltningen vært interessert i hvordan samiske interesser tenkes ivaretatt i kommuneplanarbeidet. Bakgrunnen ligger i den nye Plan- og bygningsloven som fikk inn en ny paragraf (PBL § 3-1) som pålegger kommuner i sin planlegging å sikre naturgrunnet for samisk kultur, næringsutøvelse og samfunnsniv. Vi kan i Nordkapp kommunes nye planprogram finne referanser til nettopp denne paragrafen, og til Sametingets planveileder. Videre kan vi under Fokusområder og utredningsbehov (s. 9) lese: «Det bør være et mål for satsingen i kommunen å undersøke hvilke behov det er i

befolkningen for å styrke den samiske identiteten». I intervju med kommunen går det fram at disse referansene er innarbeidet etter høringsrunden der både Fylkesmannen og Sametinget har kommet med innspill på disse temaene. Siden planprosessen var i en veldig tidlig fase da intervjuet ble gjort, hadde ikke kommunen en klar formening om hvordan de samiske interessene skulle innarbeides i de ulike kommuneplanene. Det ville være behov for å hente inn kompetanse på området, og bruke de aktuelle veiledningsmulighetene hos Sametinget og Fylkesmannen.

Det samme lovgrunnlaget med plan- og bygningsloven, Sametingets retningslinjer for vurdering av samiske hensyn ved endret bruk av meahcci/utmark i Finnmark, samt Sametingets planveileder, var viktige dokumenter når kommunen i 2013 planla arbeidet med den potensielle utbyggingen på Veidnes. Da intervjuet ble gjort hadde kommunen få konkrete tanker på hvordan disse skal brukes og legge føringer på arbeidet, men innså at de vil trenge bistand utenfra for å sikre at lovkravene blir oppfylt og prosessen foregår på en minst mulig konfliktfylt måte. Det ville være behov for å identifisere samiske interesser, og bringe ulike samiske aktører inn i en dialog om planprosessene.

2.9.2 Sametinget med kontor i Honningsvåg

I 2011 opprettet Sametinget kontor i Honningsvåg. Dette var ikke en strategisk beslutning fra Sametingets side, men en følge av at en ansatt ved kontoret i Karasjok flyttet hjem til Honningsvåg, og fikk ta med seg arbeidet dit. Kontoret er sentralt plassert til næringshagen i et miljø med andre viktige næringsaktører. Den ansatte jobber hovedsakelig med nærings saker i Sametinget, og opplever å ha blitt godt mottatt i lokalsamfunnet. Fiskerinæringa har særlig vist interesse for Sametingets virkemidler og inviterer Sametinget med på seminarer og møter når det er relevant.

Andre informanter trekker fram at det er positivt at Sametinget med etableringen av kontorsted i Nordkapp nå er blitt mer synlig i kommunen. Denne etableringen vurderes til å være viktig, med hensyn til revitalisering av samisk identitet. I tillegg framhever både næringsliv og kulturaktører det som viktig å få enkel tilgang på informasjon og veiledning om Sametingets virkemidler av en saksbehandler som kjenner kommunen godt.

2.9.3 Virkeområdet for Sametingets næringsstøtte

Som nevnt i 2.2.4 ligger bare deler av Nordkapp kommune innenfor virkeområdet for Sametingets næringsstøtte. De sentrale delene av kommunen med kommunesenteret Honningsvåg ligger ikke innenfor. Heller ikke den tilliggende bygda Storbukt, hvor våre informanter opplyser at mange sjøsamer slo seg ned når de flyttet fra småbygdene ellers i kommunen, faller inn under virkeområdet. Flere informanter mener at hele kommunen bør være i virkeområdet, både for at flere skal få tilgang på økonomiske virkemidler, men minst like viktig fordi fondets avgrensning også gir inntrykk av at det er samisk bosetting kun i en begrenset del av kommunen. I motsetning til et slikt inntrykk, blir det hevdet at de fleste som er registrert i Sametingets valgmanntall er bosatt i den delen av kommunen som *ikke* faller inn under virkeområdet.

At forvaltningsordninger, som i utgangspunktet framstår som lik, kan resultere i forskjellsbehandling, er det mange eksempler på. Utfra ovenstående, kan det se ut til at selv om Sametingets næringsstøtte ikke skal bli fordelt ut fra etnisitet, så innebærer ordningens geografiske avgrensning at ikke alle samer i kommunen kan nyttiggjøre seg av støtteordningen.

2.9.4 Drivkrefter for samisk kultur

Som vi har vist tidligere i rapporten, så finnes det ikke offentlige samiske institusjoner i Nordkapp kommune. Det finnes et hotell i Kamøyvær, og visninger av rein og samisk kultur for turister, men faste steder hvor samisk kultur er i sentrum, slik man finner i Porsanger og Kvalsund, finnes ikke. Derimot blir samisk kultur formidlet på ulike måter gjennom ulike arrangementer i kommunen. Dette er imidlertid noe som har dukket opp i løpet av de siste årene, og er tuftet på helt andre drivkrefter enn offisielle samiske institusjoner. Perleporten kulturhus er et slikt tiltak, et privat initiativ hvor det gamle bedehuset ble restaurert og gjort om til en kulturscene for musikk, teater, kunst og sosiale sammenkomster. Perleporten Kulturhus har blant annet overtatt arrangementet av samisk nasjonaldag (6. februar), og i 2013 ble dette feiret med ulike tilbud som gikk over en hel uke. Mikkel Gaup var hentet inn for å fortelle eventyr for barn. Deretter var det forestillinger og joikeworkshop for både barn og voksne med stor interesse og mange påmeldte. Skolen og barnehagen ble tatt med inn i programmet.

Filmen "Familiebildet" av Yvonne Thomassen fra Alta, som problematiserer fornorskning, identitet og røtter med utgangspunkt i en sjøsamisk bygd, ble også vist under festivalen. Flere av våre informanter trekker filmen fram som noe som grep mange tilskuere sterkt ved at de selv identifiserte seg med det vanskelige samiske som var blitt undertrykt og fortiet gjennom flere generasjoner. Det sies at flere tok til tårene. På selve nasjonaldagen var lassokonkurranse for barna utenfor kulturhuset. I tillegg var det underholdning med joik og andre kunstneriske samiske innslag. Dagen ble omtalt som en stor samisk festkveld med fullt hus, og hvor flere stilte i kofte.

Men også andre arrangementer inkluderer samiske dimensjoner. Under Nordkapp filmfestival i 2012 ble det arrangert et egen "samisk siidaprogram", som var det mest populære og best besøkte av alle arrangementene. Dette tiltaket ville bli videreført under festivalen i 2013 da festivalen hadde 10-års jubileum, og hovedattraksjonen skulle være konsert med Mari Boine på Nordkapp-platået.

2.10 Oppsummering av viktige samiske interesser

Denne kartleggingen er et forsøk på å løfte fram i lyset samiske hensyn og tiltak i Nordkapp, og hvordan disse ble uttrykt i 2013. Hovedtrekket er at samisk kultur er mangfoldig, men også utydelig. Nordkappsamfunnet er preget av mange ulike identiteter (kvæn, same, finnmarking, sjøsame, reindriftssame), og hvor en identitet ikke utelukker en annen. Hva det vil si å være same i nordkappsamfunnet i dag, er samtidig gjenstand for personlige vurderinger både rundt egen identitet og hvilke ønsker og muligheter en har til å

kommunisere dette i samfunnet generelt. For en liten gruppe eldre mennesker er den samiske identiteten holdt ved like gjennom utøvelse av samisk språk og kultur, mens det i den yngre generasjon er snakk om en revitalisering av et språk og kultur som stort sett var gjemt og glemt. Hva informanter trekker fram som «det samiske» og «de samiske interessene» er derfor høyst individuelt og blir formet av ulikt ståsted.

Statistikk over registreringer i Sametingets valgmanntall og Sametingets virkemiddelbruk i Nordkapp kommune gir et visst innblikk i hvor skjørt «det samiske» er i kommunen. Vi finner få personer som utøver tradisjonelle sjøsamiske næringer (fiske/jordbruk, høsting av naturen) og har et slikt levesett i Nordkapp i dag. Det samiske verdigrunnlaget blir derimot trukket fram som betydningsfullt for informanters identitet og selvforståelse, samtidig som datainnsamlingen viste at sentrale kulturelle elementer (som blant annet stedsnavn, joiketradisjoner, historiefortellinger og sagn) i ferd med å forsvinne. Utfordringen ligger i at det ikke finnes samiske institusjoner eller foreninger i kommunen som kan gripe fatt i dette arbeidet.

3 Om mulige arealinngrep og samisk kultur og samfunn

Da intervjuene ble gjennomført i 2013 spurte vi informanter om deres synspunkter på store arealinngrep generelt, og spesielt om den da potensielle ilandføringen av olje til Veidnes. Selv om det ikke ble noe av planene om ilandføring, kan det på sikt bli aktuelt å bygge en landterminal som skal betjene flere felt i området. Det er derfor fremdeles relevant å kartlegge hva informanter mener om mulige industriutbygginger.

Gjennom intervjuene framkommer det at i 2013 var det få som hadde reflektert over hva større arealinngrep kunne ha å si for lokalsamfunnene generelt og for samiske interesser spesielt. Informantene snakket i mindre grad om samiske hensyn i forbindelse med planene som forelå da om ilandføring av olje og en mulig utbygging av landterminal på Veidnes. Flere informanter ga imidlertid uttrykk for en bekymring for hva dette kunne medføre av fysiske endringer av området der utbygginga var planlagt. Veidnes ble av flere beskrevet som et av de vakreste områdene på Magerøya, og som et kjært utfartssted. Det blir tidlig bart der om våren, og området brukes flittig i turøyemed. Noen beskrev den planlagte utbyggingen som et "psykisk inngrep", og var vemodig til å miste dette området til en eventuell utbygging. En beskrivelse av det planlagte anlegget var at det ville komme til å endre hele landskapet og bruken av området ettersom det da ikke ville være tilgjengelig for offentligheten mer, mens en annen beskrivelse var at det ikke ville komme til å endre bruken mer enn kun på det begrensede området som anlegget var planlagt å skrinlegge. Det fantes også oppfatninger om at anlegget kom til å bli pent etter å ha sett skisser av det i avisa. Andre var uenig i dette, og at anlegget ville endre landskapet for evig tid.

Men, det var flere informanter som hadde forventninger om at petroleumsvirksomhet kunne føre til nye etableringer i kommunen, som ville føre til nye arbeidsplasser. Det var et håp og et ønske om at det kunne øke innbyggertallet i kommunen, spesielt ved å tilby attraktive arbeidsplasser som kunne tiltrekke ungdommen som hadde flyttet fra kommunen. Det var også forventninger om at etableringen av oljeindustrien ville kunne styrke kommuneøkonomien, blant annet at landanlegg ville bidra med økt inntjening på eiendomsskatt siden Veidnes er kommunal eiendom.

Samtidig viser intervjumaterialet en ambivalens og usikkerhet blant folk til hvilke endringer den nye industrien kunne bringe med seg. Det ble understreket at dette ikke var en hvilken som helst industri, men den kapitalsterke oljeindustrien som var i ferd med å etablere seg. Det ble uttrykt engstelse for at nordkappsamfunnet kunne komme til å "miste seg selv", det vil si at inntreden av den kapitalsterke industrien kunne føre til et brudd med lokal kultur og de verdier og normer som dagens samfunn var tuftet på. Noen av informantene koblet sin skepsis til sin samiske bakgrunn og hvordan de tenker og hegner om natur og naturbruk.

Gjennom intervjuer med reiselivsnæringa ble det uttrykt skepsis til hva utbygging kunne medføre for Nordkapp som reiselivsprodukt. Produktet som selges er en ren og inngrepsfri natur på "verdens ende". Turistenes buss- eller bilreise utover Porsangerfjorden skaper en forventning om et stadig mer "vilt landskap". Det å komme opp fra den undersjøiske tunellen i Magerøysundet til en industriinstallasjon kunne føre til et uheldig brudd med

denne forestillingen. Informantene understreket at det ikke fantes kunnskap om hvordan dette kunne komme til å påvirke turiststrømmen.

Gjennom intervjuene fikk vi også inntrykk av at selv om flere var skeptiske til utbyggingen, var det få som ønsket å fronte slike synspunkter i det offentlige rom. Det ble sagt at det i Nordkappsamfunnet ikke er tradisjon for å uttrykke negative tanker om samfunnsutviklinga, men at det snarere finnes et ønske og en vilje om å stå samlet om og imøtekomme samfunnsendringer, deriblant endringer som inntoget av oljeindustrien kunne medføre. Informanter satte dette i sammenheng med at nordkappsamfunnet, som hadde vært gjennom en negativ utvikling (se 2.2.6), ikke kunne ta seg råd til å si nei til en slik sjanse og mulighet til nye arbeidsplasser. Det fantes derfor en holdning om at samfunnet også måtte ta de negative konsekvensene med på kjøpet.

Et informantperspektiv var at den planlagte utbyggingen og ilandføringen ville ha positiv innvirkning på alle innbyggerne i kommunen, også samisk kultur, da den ville skapt positive økonomiske ringvirkninger som ville gi bedre vilkår for alle. Det er imidlertid flere informanter som trakk frem at reindrifta er de som vil bli rammet hardest ved at viktige beiteområder ikke lenger ville bli tilgjengelige og mer ferdsel vil forstyrre reinen. Dette er også blitt påpekt i annen forskning på reindrifta i Nordkapp kommune (Vistnes m.fl. 2008)

Det var også informanter som mente at industriutbyggingen ville kunne få uheldige konsekvenser for de kystnære fiskeriene, og deriblant de sjøsamiske fiskeriene. På den andre siden var det informanter som mente at industriutbyggingen ville bidra til å styrke fiskerinæringen ved at kaier ble rustet opp og at en økt tilflytting kunne føre til at arbeidsplasser i fiskerinæringen ble attraktive, også for samer. Andre var imidlertid engstelig for at nye arbeidsplasser i oljeindustrien ville være mer attraktiv enn arbeidsplasser i fiskeindustrien, og kunne føre til kompetansetømming i den lokale fiskerinæringen, og dermed til en svakere stilling for næringen. Siden fiskerinæringen er en viktig kulturbærer for Nordkappsamfunnet, og for sjøsamisk kultur spesielt, kan slike effekter påvirke samisk kultur og samfunn negativt (Eythórsson 2003). I hvilken grad dette er relevante faktorer i Nordkapp, har vi ikke datagrunnlag for å si noe om.

4 Forslag til oppfølging

I dette avslutningskapitlet vil vi foreslå konkrete oppfølginger som aktivt kan bidra til å synliggjøre og begrepsfeste samisk historie og levemåte i Nordkapp. For å øke kunnskapen om den samiske tilstedeværelsen i kommunen og styrke den samiske identiteten, foreslås følgende overordnede tiltak:

1. Kartlegge og formidle historiske samiske «knagger»
2. Stimulere til samisk revitalisering i regionen
3. Dokumentere samfunnsmessige endringsprosessene

Ad. 1 Kartlegging og formidling

- Kartlegge og dokumentere samiske kulturelle trekk i regionen, jf kapittel 2.8.
- Formidle regionens flerkulturelle og samiske historie gjennom lokale og regionale institusjoner, som for eksempel Nordkapp museum, Sjøsamisk kompetansesenter i Indre Billefjord, Samisk språk- og kultursenter i Lakselv, Sjøsamisk tun i Smørfjord og Kokelv sjøsamisk museum.
- Tilrettelegge for at ressurspersoner og ildsjeler i lokalsamfunnet kan bidra i kartleggingsarbeidet og formidlingen.

Ad. 2 Samisk revitalisering

- Skoleeier bør informere både skriftlig og muntlig til foreldre og elever om barns rettigheter til samisk språkopplæring, jf. opplæringsloven, og veilede hvordan denne opplæringen vil bli gitt.
- Sametinget bør vurdere å utvide virkeområde for næringsstøtte til å omfatte hele kommunen.
- Kartlegge behov og ønsker om samisk språkkurs for voksne.
- Styrke eksisterende kulturelle møteplassers samiske formidlingsarbeid, herunder Perleporten og Nordkapp filmfestival.

Ad. 3 Framtidige endringsprosesser

- Initiere samfunnsmessige ringvirkningsstudier i regionen i forbindelse med utbygging av olje og gassfelt i Barentshavet, herunder også med fokus på samisk kultur og samfunn.

Litteraturliste

- Anderson, Myrdene (1978): Saami ethnecology: Resource Management in Sami Lapland, Ph.D avhandling, Yale Univeristy
- Aure, Marit, Birgit Abelsen, Trond Nilsen (2012): Ungdom og Goliat. Norut Alta rapport 2012:4.
- Aubert, Vilhelm (1978): Den samiske befolkning i Nord-Norge. Sámi Álbmut Davvi-Norgas. Artikler fra Statistisk sentralbyrå Nr. 107. Lastet ned fra internett 07.03.2013; http://www.ssb.no/a/histstat/art/art_107.pdf
- Balto, Asta (1997): Samisk barneoppdragelse i endring. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Bjerkli, Bjørn (1995): Jord og bygd. Primærnæring og tilhørighet i en Nord-Norsk fjord. Nordlandsforskning- rapport nr. 17
- Bjørklund, Ivar (1985b): Fjordfolket i Kvæningen. Tromsø: Universitetsforlaget
- Bjørklund, Ivar (1985a): "Local history in a multi-ethnic context -the case of Kvæningen, Northern Norway. Some remarks on the relationship between history and social anthropology". I tidsskriftet Acta Borealia volume 2 (1-2), ss. 47-56
- Bjørklund, Ivar (1999): "Når ressursene blir allmenning – samisk ressursforvaltning mot det 21. århundre" i Bjørklund, Ivar (red): Norsk ressursforvaltning og samiske rettighetsforhold, Ad Notam Gyldendal).
- Dieckmann, Ute (2007): Hai//om in the Etosha Region: A history of colonial settlement, ethnicity and nature conservation. Basel: Balser Afrika Bibliographien
- Eidheim, Harald (1971): Aspects of Lappish minority situation. Oslo: Universitetsforlaget
- Eidheim, Frøydis (1993): Sett nordfra. Oslo: Universitetsforlaget
- Eikeland m. fl. (2009): Dette er Snøhvit. Sluttrapport fra følgeforskningen av Snøhvitutbyggingen 2002-2008. Norut Alta Rapport 2009:3
- Eriksen, Knut Einar og Einar Niemi (1981): *Den finske fare*. Oslo: Universitetsforlaget
- Eythórsson, Einar (2003): "The Coastal Sami: a 'Pariah Caste' of the Norwegian Fisheries? A reflection on ethnicity and power in Norwegian resource management" i Jentoft, Svein, Henry Minde og, Ragnar Nilsen (red.), Indigenous Peoples. Resource Management and Global Rights. Delft: Eburon Academic Publishers.
- Finstad, Bjørn-Petter (2005): Finotro. Statseid fiskeindustri i Finnmark og Nord-Troms – fra plan til avvikling. Avhandling til dr.art.-graden. Institutt for historie. Det samfunnsvitenskaplige fakultet. Universitetet i Tromsø.
- Gerrard, Siri (1985): Kvinners makt og avmakt: et kjønnsperspektiv på forvaltning av faglig interesse i fiskeindustrien. FDH-rapport nr. 1986:6. Alta: Finnmark distrikthøgskole.
- Hansen, Lars Ivar (2013): "Bodde det samer i Tromsø? Hva folketellingene forteller – og ikke forteller" i Tromsø-området. Samisk-norsk møteplass. Tidsskriftet Ottar 2-2013, nr 295.
- Hanssen, Einar Richter (1990): Nordkapp, en fiskerikommune. Nordkapp kommune
- Henriksen, Anni Margaret (2010): Læstadianisme og læsertradisjon - viktige element i den nordnorske og kvenske kulturen. Oslo: Cappelen Damm
- Høgmo, Asle (2011): "Sjøsamisk fornorsking og revitalisering" i Jentoft, Svein, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.): Hvor går Nord-Norge? Stamsund: Orkana forlag
- Kramvig, Britt (1999): "I kategorienes vold", i Eidheim, Harald (red.): Samer og nordmenn. Oslo: Cappelen akademiske forlag. Ss. 117-140

- McKay, James & Lewins, Frank (1978): "Ethnicity and the ethnic group: A conceptual analysis and reformulation" i *Ethnic and Racial Studies* 10, 1(4):412-427.
- Minde, Henry (2005): "Fornorskinga av samene - hvorfor, hvordan og hvilke følger?" i *Tidsskriftet Gáldu Čálá*. Kautokeino: Gáldu.
- Morken, Eldrid (1997): *Naturen som Partner. OM herskefrie relasjonar i flyttsamisk praksis*. Avhandling til dr.philos. graden. Samfunnsvitenskapelig fakultet, Universitetet i Tromsø.
- Negri, Francesco (1982): "Reise i Norden. Den første nordkappfarer på Nordkapp?" I *Årbok for Nordkapp 1982*. Nordkapp historie- og museumslag, Honningsvåg
- Nergård, Jens-Ivar (2011): "Når slutter en koloniprosess?" I *Jentoft, Svein, Jens-Ivar Nergård og Kjell Arne Røvik (red.): Hvor går Nord-Norge?* Stamsund: Orkana forlag
- Niemi, Einar (1982): "Finsk bosetting i Nordkapp" i *Årbok for Nordkapp 1982*. Nordkapp historie- og museumslag. Honningsvåg
- Niemi, Einar (2002): "Kategoriernes etikk og minoritetene i nord. Et historisk perspektiv". I *Samisk forskning og forskningsetikk*. Det nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora. s 22-44
- Nilsen, Ragnar (1997): *Vi kan ikkje tømme have*. Fjordfiskere og ressursbrukere i nord. Sluttrapport MAB-prosjekt.
- Nordkapp kommune (2013): *Planprogram for kommunens samfunnsdel 2012-15*. Vedtatt i kommunestyret 5. februar 2013.05.16
- Nordkapp kommune (2012): *Planstrategi 2012-15*.
- NOU 2008:5 *Retten til fiske i havet utenfor Finnmark*. Fiskeri- og kystdepartementet
- Nygaard, Vigdis, Áila Márge Varsi Balto, Marit Solstad og Karl Jan Solstad (2012): *Evaluering av samiske språksentre*. Norut Alta Rapport 2012:6
- Olsen, Gunnar (2010): "Fornorsking i kystdistriktene". *Samisk skolehistorie 4*, Publisert som tillegg på internett: <http://skuvla.info/skolehist/ssh4-n.htm>, Lastet ned 29.05.2013.
- Paulaharju, Samuli (1982): *På Finnmarkens yttersta öar*. Luleå: Tornedalica
- Plan og bygningsloven (2009)*
- Robbins, Richard Howard (1973): *Alcohol and the identity struggle: Some effects of economic change on interpersonal relations*.
- Robbins, Richard Howard (2009): *Cultural Anthropology: A problem-based approach*. Plattsburgh: State University of New York (SUNY).
- Sametinget (2010): *Sametingets planveileder*. www.sametinget.no Lastet ned fra internett 29.05.2013
- Sametinget (2007): *Sametingets retningslinjer for vurderingen av samiske hensyn ved endret bruk av meahcci/utmark i Finnmark*. www.sametinget.no Lastet ned fra internett 29.05.2013
- Samisk skolehistorie 2 (2007a): "Dei siste samisktalende barna i Nordkapp"
- Samisk skolehistorie 2 (2007b): "Forbudt å snakke språket sitt "
- Samisk skolehistorie 2 (2007c): *Finnefondssøknad fra Nordkapp*, Publisert som tillegg på internett: <http://skuvla.info/skolehist/ssh2-n.htm>. Lastet ned 29.05.2013
- Samisk skolehistorie 2 (2007d): *Om undervisning om samisk kultur og behovet for samiskundervisning i Nordkapp*. Publisert som tillegg på internett: <http://skuvla.info/skolehist/ssh2-n.htm>. Lastet ned 29.05.2013
- Skavhaug, Kjersti (1992): "Nordkappmuseet gjennom 10 år". I *Årbok for Nordkapp 1992*. Nordkappmuseet og Nordkapp historielag
- Statoil (2013:) *Skrugard Onshore Terminal. Plan og utredningsprogram*. Februar 2013.

St.meld. nr 85 (1951): Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge.

Thorsen, Laila (1991): "Mitt hjerte ble igjen i Finnmark". I Årbok for Nordkapp 1990-91.

Honningsvåg: Nordkapp Museumslag og Nordkappmuseet

Vistnes, Ingunn Ims, Ivar Lie, Geir Runar Karlsen, Vigdis Nygaard og Siri Ulfsdatter Søreng

(2008): Utbygging og drift av Goliat oljefelt – Konsekvensutredning samiske forhold.

Norut Alta rapport 2008:14.

<http://www.nsr.no>, se: <http://www.nsr.no/website.aspx?displayid=6183&printfriendly=1>

<http://www.sametinget.no>

<http://wikipedia.no>,

se:[http://no.wikipedia.org/wiki/Samiske_geografiske_navn_\(Nordkapp\)](http://no.wikipedia.org/wiki/Samiske_geografiske_navn_(Nordkapp)).